

BOSILJKA JANJATOVIĆ — PETAR STRČIĆ

**ZANDARMERIJSKI ISTRAŽNI SPISI IZ 1934. GODINE
O ČLANOVIMA I SIMPATIZERIMA KPJ U HRVATSKOM PRIMORJU**

A)

1.

Nakon uvođenja diktature Aleksandra Karađorđevića 6. siječnja 1929. godine proces formiranja ćelija, odnosno organizacijska regeneracija KPJ u Hrvatskom primorju, tekao je, otprilike, u isto vrijeme i imao je ista obilježja kao i u ostalim područjima Hrvatske i Jugoslavije. Uz ostalo,¹ osnovni je problem Komunističke partije Jugoslavije — zapravo uvjet za uspješnije uključivanje u političku borbu — bilo ostvarenje ilegalnog rada kroz ćelije i, ujedno, ideološko izgrađivanje članova, naročito novopridošlih. Prema tome, uz organizacijski problem — koji je u uvjetima diktature padao izrazito teško zbog potrebe održavanja duboke ilegalnosti (svaki je njezin prekršaj pružao režimu mogućnost da se žestoko obračuna s pripadnicima odavno zabranjene Komunističke partije) — javlja se i pitanje pravilnog provođenja partijske linije u svakodnevnom radu.² Okviri diktature i stroge ilegalnosti

¹ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1963, str. 172 i dalje; *Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj*, Zagreb 1969, str. 117, 118, 127. — Pod nazivom »Hrvatsko primorje« mislimo na geografsko područje od Rijeke do Lukova s otocima Rabom, Pagom i Krkom, a ne na Primorje SR Hrvatske. Usp. Josip Roglič, *Kakvo ime nadjenuti kvarnerskom prostoru*. Dometi, I, 1, Rijeka 1968, str. 120—121.

² Usp. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu (dalje: IHRPH), Arhiv, KI/172; *Pregled istorije SKJ*, n. dj., str. 184 i dalje; *Komunistički pokret*, n. dj., str. 128 i dalje.

odredili su i relativno sporo organiziranje komunista, a to je rezultiralo i slabijom aktivnošću u svakodnevnoj političkoj borbi.³

Obnavljanje u vrijeme terora šestojanuarske diktature, partijske organizacije u Hreljinu, Kraljevici i drugim mjestima, u Grobinštini i na otoku Krku u razdoblju od 1929. do 1934. godine nisu mogle razviti neku širu aktivnost na političkom ili sindikalnom polju⁴ (kako su npr. u ostalim krajevima Hrvatske komunisti pokušavali djelovati ili su djelovali u sindikatima);⁵ pred njihovim obnavljanjem stajalo je niz prepreka, počev od terora režima do vlastitih slabosti.⁶ Osim toga, za komuniste u Hrvatskom primorju postojala je još jedna otežavajuća okolnost: djelovali su na pograničnom području,⁷ u kojem nije samo jugoslavenski režim pažljivo i strogo pratio svaku političku aktivnost već je istu takvu budnost pokazivao i fašistički režim susjedne Kraljevine Italije.⁸ Dolazile su do izražaja vlastite slabosti, kao, uostalom, i u drugim dijelovima Hrvatske i Jugoslavije; jedna je od slabosti bila u tome što nisu svi jednodušno shvaćali prave svrhe ilegalnog rada i nužne postupnosti u djelovanju. Rezultat tih propusta bila je pojava mnogih organizacijskih problema — od osnutka ćelija, pa preko njihova povezivanja do stvaranja viših rukovodstava.

³ Usp. navedena djela.

⁴ Usp. sjećanja Ivana Dujmića, Josipa Cuculića, Dušana Diminića i drugih sudionika komunističkog pokreta iz ovog razdoblja, koja su objavljena u zborniku radova *Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1941, I*, Rijeka 1970, te *Punat u borbi. Dvadeset i pet godina rada organizacije Saveza komunista u Puntu na otoku Krku. Punat 1960.* i Hinko Raspor, *Tokovima klasne borbe. Od Sušaka do Kube i Meksika*, Rijeka 1973; v. i Bosiljka Janjatović — Petar Strčić, *Hreljinski svibanj. Komunistički pokret u Hrvatskom primorju i Ogulinski proces*. Dometi, II, 11, Rijeka, studeni 1969, str. 76—79, *Dva spisa državnog tužioca u Sušaku 1934. god. o članovima i simpatizerima KPJ*. U: *Radnički pokret*, n. dj., str. 637—691, *Iz istorije komunističkog pokreta na Hrvatskom primorju I—2*, Komunist, XXVIII, 701 i 702, Beograd, 27. VIII i 3. IX 1970, str. 17, *Nekoliko spisa organa vlasti o komunistima na otoku Krku za šestojanuarske diktature*. Vjesnik Histijskog arhiva XVI, Rijeka 1971, str. 91—126, i *O radničkom pokretu na o. Krku do osnivanja ćelije KPJ 1933. godine*. Krčki zbornik 5, 1972, str. 109—122; Petar Strčić, *Policijski karton Božidara Vidasa*. Dometi, V, 1—2, Rijeka 1972, str. 55—66.

⁵ Na primjer, usp. Bosiljka Janjatović, *O nekim aspektima djelovanja komunista u zagrebačkim sindikatima i preuzimanja vodeće uloge u URSSJ-u u razdoblju 1933—1941. godine*. U: *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva svjetska rata*, Zagreb 1968; Ljubica Petrović, *Prilozi proučavanju sindikalnog pokreta u Hrvatskoj 1929—1932*. Putovi revolucije 7—8, Zagreb 1966. i *Revolucionarni sindikalni pokret u Zagrebu 1929—1932*. U: *Revolucionarni radnički pokret*, n. izd.; *Pregled istorije SKJ i Komunistički pokret*, n. dj., na više mjesta.

⁶ V. literaturu u bilj. 4.

⁷ Rapalskim ugovorom pripali su Kraljevini SHS Kastavština i Grobinština, te područje od istočnog, sušačkog dijela Rijeke, na jug, otoci Krk, Rab i Pag (Vojislav Jovanović, *Rapalski ugovor od 12. XI 1920. Zbornik dokumenata*. Jadranski institut JAZU, Zagreb 1950).

⁸ Usp. Anitum Herljević, *Regesti i obavještenja o značajnoj arhivskoj građi u fondu bivše riječke perpekture (1924—1945)*. Vjesnik Histijskog arhiva XI—XII, Rijeka 1966—1967.

Komunisti u Hrvatskom primorju ipak su se — i pokraj svih teškoća, od kojih su samo neke spomenute — relativno brzo uspjeli okupiti i, donekle, učvrstiti svoje redove. Čini se da je ta aktivnost bila u početku najizraženija u Hreljinu, gdje je do otkrivanja cijele organizacije u svibnju 1934. godine radilo otprilike oko petnaest do osamnaest komunista, te nešto veći broj pomagača i simpatizera KPJ. Čelije su obnovljene i u Sušaku (istočni dio današnje Rijeke), i to ne samo radničke već i đачke, pa je tu bilo petnaest do dvadeset komunista (simpatizeri nisu uračunati). Obnovljen je rad u Bakru, zatim u Kraljevici, na otoku Krku, Grobinštini i nekim drugim mjestima. Ubrzo je formiran i Okružni komitet KPJ (1. svibnja 1932). To je tijelo koordiniralo radom svih ćelija i uspostavilo veze s višim partijskim rukovodstvom — s Pokrajinskim komitetom za Hrvatsku i Slavoniju, koji je imao sjedište u Zagrebu. Stvorene su i relativno dobre veze između pojedinih mjesta u samom Hrvatskom primorju. Tako je, pogotovo pred kraj, uoči otkrivanja cijele organizacije, u Hrvatskom primorju djelovalo oko 40 do 50 članova KPJ, uz suradnju većeg broja simpatizera i pomagača. Prema tome, u usporedbi s brojčanim stanjem KPJ u cjelini (misli se na kraj 1933. godine) KPJ je na području Hrvatskog primorja imala oko 3% svog cjelokupnog članstva. U tome se i ogleda, pored ostalog, veliki uspjeh partijske organizacije u Hrvatskom primorju, odnosno djelatnost organiziranih komunista u Hreljinu, Sušaku, Kraljevici, Bakru, otoku Krku, Grobinštini, itd.

Rad tih komunista sastojao se, uglavnom, u stvaranju organizacije, u ideološkom izgrađivanju članstva te okupljanju novih članova.

Ovdje treba posebno ukazati na ideološko izgrađivanje članova Partije. Tako su primorski komunisti čitali i prorađivali »Komunistički manifest« i druge radove Marxa i Engelsa, zatim Thalheimerov »Uvod u dijalektički materijalizam«, Beerovu »Opću historiju socijalizma i socijalnih borbi« te listove i časopise »Signali«, »Kultura«, »Literatura« i dr. Bila su to legalna izdanja, ali ako su nađena u radnika, za organe režima bio je to znak uperen protiv države i društvenog sistema. Primorski komunisti, njihovi simpatizeri i pomagači čitali su i ilegalnu lektiru, te glasila CK KPJ — »Klasnu borbu« i »Proleter«. No, i sami su pisali i rasturali materijale (Oskar Juranić je napisao tekstove pod naslovom »KPJ i sindikati« i »KPJ i kršćansko socijalni pokret«; Dušan Diminić napisao je članak »O konspiraciji«).

Članovi KPJ u Hrvatskom primorju početkom tridesetih godina nisu se odlučivali na neke praktične akcije — budući da su se tek ponovno okupljali, a nisu im to dozvoljavale niti opće političke prilike. Prva veća i vrlo uočljiva akcija koju su poduzeli bila je proslava 1. svibnja 1934. u Hreljinu; uoči tog velikog međunarodnog praznika na hreljinskim su kućama ispisane komunističke parole, a na sam dan 1. svibnja izvješene su i crvene zastave. Reakcija vlasti bila je žestoka — štoviše, pohapšeni su čak i vlasnici kuća na kojima su bile ispisane parole. Uhićeno je preko stotinu osoba, otkrivena je cijela mreža organizacije, pa i članovi samog OK KPJ za Hrvatsko primorje. Istragu je vodila žandarmerija, zatim policija i sreska načelstva u Sušaku i Krku,

a za tok istrage bili su zainteresirani i nadležni organi vlasti u Zagrebu i Beogradu.⁹

Mnogi komunisti i njihovi simpatizeri bili su podvrgnuti mučenjima, a gotovo svi su maltretirani na različite načine. Evo kako se krčki komunisti danas prisjećaju tih teških dana:

»U Krku su nas porazmjestili u sudskom zatvoru i podrumskim i tavanskim prostorijama žandarmerijskog voda.

Saslušanje je teklo u podzemlju žandarmerijskog voda, kako građani ne bi čuli što se u zgradi zbiva, a rukovodila su dva specijalna istražitelja iz beogradske policije. U početku su postavljali obična pitanja, služeći se različitim trikovima. Budući da na taj način nisu izvukli nikakvih priznanja, započeli su sistematski batinati i mučiti na različite načine. Svakoga bi stavili na tzv. ražanj i izuli, a dvojica bi dželata onda naizmjenice, kao kad kovač kuje željezo, udarali bikovim žilama po golim tabanima. To se ponavljalo nekoliko puta. Kad bi netko pao u nesvjest, polili bi ga vodom i opet batinali.

To su učinili i sa Matom Mrakovčićem, koji je pao u nesvijest, a da nije ni jauknuo. Pljuvali su mu u lice, dok je bespomoćno visio na na kolcu (ražnju) glavom dodirujući zemlju, a nogama okrenutim u vis. Jedan je drug pod batinama propljuvao krv. Svi smo se tako izredali na mukama, a da mučitelji nisu iznudili nikakvo priznanje o postojanju partijske organizacije. Pokušali su, da nam onako izmučenim podmetnu na potpis lažne izjave, ali im ni takve smicalice nisu uspjele.«¹⁰

Policajska istraga u Krku završena je krajem svibnja,¹¹ a u Sušaku tek 24. lipnja,¹² što upućuje na misao da policiji nije bilo lako doći do onoga što je tražila.

Za istražne organe bilo je od velike važnosti što su neki zatvoreni komunisti u toku istrage otvoreno izjavili da se smatraju komunistima, te da će takvi i ostati. Bila je to otvorena pretnja režimu, pa su istražni organi grublje i postupali s takvim uhapšenima.

Krčki sreski načelnik Ive Vitezić 2. lipnja poslao je istražne materijale — prema postojećim zakonskim propisima — Držatnom tužiocu Državnog suda za zaštitu države u Beograd;¹³ to je isto učinio 2. srpnja i sušački sreski načelnik Dragan Marković. Državno tužilaštvo ustupilo je cijeli krivični predmet na redovni postupak Okružnom sudu u Sušaku.¹⁴ Na zahtjev državnog tužioca u Sušaku dr Franje Klarića

---

⁹ V. literaturu u bilj. 4 i u djelu Ivana Jelića, *Komunistička partija Hrvatske 1937—1941*, Zagreb 1972, na više mjesta, gdje je spomenuta i ostala literatura.

¹⁰ *Punat u borbi*, n. dj., istr. 25—26.

¹¹ B. Janjatović — P. Strčić, *Nekoliko spisa*, n. dj., str. 104, 113, 114.

¹² V. prilog br. 11, Zagreb, 28. VI 1934.

¹³ B. Janjatović — P. Strčić, *Nekoliko spisa*, n. dj., str. 107—114.

¹⁴ I. Dujmčić, J. Cuculić, D. Diminić i drugi u navedenom zborniku *Radnički pokret*; B. Janjatović — P. Strčić, *Hreljinski svibanj i Iz historije komunističkog pokreta*, n. dj., te *Ogulinski proces 1934. godine*, u rukopisu.

od 10. srpnja, a na temelju Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, imala je biti otvorena sudska krivična istraga protiv Josipa Cuculića i još 88 zatvorenika, odnosno osumnjičenika. Državni tužilac u Sušaku za uhapšene s otoka Krka podnio je 12. srpnja zaseban prijedlog istražnom sucu u Sušaku, i to protiv Petra Franolića Popića i još 13 njegovih drugova.¹⁵

Na zahtjev Okružnog suda u Sušaku Apelacioni sud u Zagrebu odredio je da se suđenje održi pred ogulinskim Okružnim sudom. Zbog toga su zatvorenici u prvim danima kolovoza dopremljeni u zatvor Okružnog suda u Ogulinu, u staru frankopansku kulu.

Državno tužilaštvo u Ogulinu — uz pomoć sušačkog tužioca — podiglo je 7. rujna optužnicu protiv 53 uhićenih komunista i njihovih simpatizera. Optužnica je zapravo bila parafrazirani tekst istražnih materijala, a zatvorenici su u njoj svrstani u tri grupe: u pripadnike komunističke organizacije, u pomagače organizacije i u one koji su znali da postoji organizacija i da djeluje, ali ju nisu prijavili. U prvu grupu ušlo je 38 optuženika, od kojih neki i nisu bili članovi KPJ, ali su zato neki od članova KPJ bili u drugoj i trećoj grupi, no organi vlasti to nisu uspjeli doznati. Tužilac je zadržao pravo gonjenja za još dvadesetak lica.

Proces je započeo 22. listopada i trajao do 9. studenoga 1934. godine. Sudu su kao dokazni materijal poslužile knjige i brošure što ih je — uz novine — policija i žandarmerija našla, zatim crvene zastave izvještene u Hreljinu i izvještaji o natpisima na hreljinskim kućama. Sud je uzeo u obzir i izvještaje žandarmerijske i policijske istrage.

Presuda je proglašena 17. studenog. Najtežom kaznom od dvije godine robjije i gubitkom građanskih prava u roku od 5 godina osuđen je Ivan Dujmić. Osuđeni su još Dragomir Škorić, Pavao Biondić, Timotije Mijatov, Josip Cuculić, Filip Turina, Oskar Juranić, Josip Kućan File, Franjo Gregorić, Filip Pavešić, Dušan Diminić, Milan Grenko, Marijan Jurković, Franjo Kružić Franeć, Romano Polić, Josip Kućan Prkić, Viktor Kružić Ivusov, Stjepan Kružić, Edmond Haramija, Tomo Polić, Luka Šubat, Dragutin Švrljuga, Ivan Kućan, Petar Franolić Barčin, Marijan Crnić, Ivan Jurković, Ivan Šoić, Božo Šarinić, Slobodan Sedlar, Tihomir Zoričić i Marija Bevandić. Oslobođeni su Benjamin Šarinić, Marijan Perc, Antun Miloš, Ivan Švrljuga, Dragutin Jakovčić, Božo Polić, Franjo Paladin, Oskar Rismondo, Eudard Logar, Romano Stilinović, Nikola Ladešić, Baldo Fućak, Jakov Grabar, Danijel Kućan, Rade Šupić, Klement Tomić, Josip Talan, Izidor Kehler, Mate Turina, Vjekoslav Polić, Franjo Burić i Antun Kirinčić.

Presudom od 17. studenog bilo je, dakle, osuđeno 31 komunista i njihovih simpatizera, a 22 su bila oslobođena. Njihove kazne ukupno su iznosile dvije godine robjije, 18 godina i pet mjeseci strogog zatvora, 12 mjeseci strogog zatvora — uvjetno na 6 godina te 66 godina gubitka građanskog prava.

---

¹⁵ B. Janjatović — P. Strčić, *Dva spisa*, n. dj.

Državni tužilac nije bio zadovoljan presudom, pa je istog dana odlučio da podnese zahtjev za reviziju protiv onih koji su bili oslobođeni i priziv za visinu kazne onima koji su osuđeni. I neki osuđeni uložili su žalbu. Stol sedmorice u Zagrebu udovoljio je tužiteljevu zahtjevu, pa je svim osuđenima povišena kazna izdržavanja zatvora. Tako je, npr., Dujmić dobio tri godine robije. Na temelju drugostepene osude 31 je lice bilo osuđeno na 3 godine robije, 28 godina strogog zatvora i na 70 godina gubitka građanskih prava.

Ivan Dujmić i Dragomir Škorić izdržali su zatvor u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici, a svi ostali u Ogulinu.¹⁶

Kolikogod moglo čudno zvučiti — iako je organizacija KPJ u Hrvatskom primorju bila 1934. godine razbijena, iako je prekinuta s uspjehom započeta konsolidacija partijskih redova — ipak su istraga i proces — pomogli da se članstvo KPJ u Primorju očeliči. Štoviše, stvorena je čvrsta podloga za okupljanje novih članova KPJ, pa su se uspješni rezultati mogli vidjeti već slijedeće, 1935. godine. Tada su se iz zatvora počeli vraćati neki članovi KPJ, njima su se odmah pridružili novi, pa su, zatim zajedno, započeli s obnovom organizacija KPJ i organiziranim radom u redovima radničke klase Hrvatskog primorja. Pokazalo se da je udar 1934. godine bio samo privremen i kratkotrajan uspjeh režima, štoviše, da je partijska organizacija postala još čvršća.¹⁷

2.

U ovom članku objavljujemo jedanaest dokumenata; spisi su nastali u vremenu od 3. svibnja do 28. lipnja 1934. godine u istražnom postupku koji je vodila žandarmerija u Sušaku, Krku i drugim mjestima; dostavljani su preko žandarmerijske čete iz Sušaka žandarmerijskom puku u Zagrebu, a ovaj ih je u prijepisu slao Odjeljku za državnu zaštitu Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu. Svih se jedanaest dokumenata nalazi u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu; od njih je samo jedan izvorni prijepis, a ostali su originali.

Ti materijali daju uvid u jedno od najtežih razdoblja u životu KPJ u Hrvatskom primorju; oni su jednostrani, pisani su s određenih pozicija — pozicija režimskog, klasnog neprijatelja radnih ljudi uopće. Žandarmerija je dolazila do podataka i mučeći uhapšeničke, i psihički i fizički — što se vidi iz samo jednog navedenog citata; poneki od uhićenika »odavali« su podatke i stvari tog trenutka izmišljene samo da bi nešto govorili i izbjegli muke. Uz to, i sami su istražitelji podatke

---

¹⁶ V. bilješku 14.

¹⁷ H. R a s p o r, *Tokovima klasne borbe*, n. dj., str. 90 i dalje, te sjećanja više sudionika komunističkog pokreta u navednom zborniku *Radnički pokret*.

dobivene na spomenuti način tumačili onako kako je njima odgovaralo. Zbog toga je korištenje i proučavanje tih materijala nemoguće ako se istodobno ne koristi i druga izvorna građa te literatura, a osobito sjećanja suvremenika i sudionika u komunističkom pokretu 30-ih godina — članova KPJ i njenih pomagača i simpatizera, nekadašnjih zatvorenika i utamničnika. Zajedno s tom literaturom — osnovnu smo naveli za ovo razdoblje i o ovom problemu u bilješkama — i građa koju objavljujemo u ovom članku dat će više podataka za stvaranje što cjelovitije slike o razvoju komunističkog pokreta u Hrvatskom primorju za šestojanuarske diktature.

Ta građa čini cjelinu s građom koju smo objavili 1970. i 1971. godine.¹⁸ Donosimo ponovo jedino spis pod brojem 10 (od 4. VI) iako smo ga već objavili,¹⁹ jer bez njega bi čitalac teže mogao pratiti cjelovit razvoj žandarmerijske istrage.

Dokumente objavljujemo u onakvom sadržajnom obliku u kakvom smo ih našli, jedino što smo ispravili očite daktilografske greške.

(B)

1.

Zagreb, 3. V 1934.

Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. Br. 845
3. maja 1934. god.
u Zagrebu

Izveštaj o delu komunista
i begstvu, komuniste
Dujmić Ivana.²⁰

Kr. banskoj upravi Savske banovine (odel. za drž. zaštitu)

Komandir Sušačke žand. čete sa Pov. Ob. br. 345 od 1. maja 1934. g. dostavio je izveštaj stanice Krasica sledeće sadržine:

¹⁸ *Dva spisa državnog tužioca u Sušaku 1934. god. o članovima i simpatizerima KPJ.* U: *Radnički pokret*, n. dj., i *Nekoliko spisa organa vlasti o komunistima na otoku Krku za šestojanuarske diktature.* Vjesnik Histroijskog arhiva, n. dj., u bilj. 4.

¹⁹ *Nekoliko spisa*, n. dj., str. 115—118.

²⁰ O Ivanu Dujmiću v. Ivan Dujmić (priredio: Vinko Antić), *Moja djelatnost u revolucionarnom radničkom pokretu.* U: *Radnički pokret*, n. izd., i *Strajkovi u Bakru.* U: *Četrdeset godina. Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1917—1929*, I, str. 90—91, te *Svjetionik se ugasio.* Primorski vjesnik 6, Rijeka, prosinac 1961, str. 2, i literatura u bilješci 4.

»U noći između 23 na 24. aprila t. g. došao je Tijan Makso iz Krasice, sreza Sušak, banovine savske, pred stan svoga brata Franje i u pripitom stanju vikao, psovao sa raznim pogrđnim rečima te lupao na vrata svoga brata, a kada ga je ovaj opomenuo da ako ima šta sa njime neka dođe sutra pa da će stvar urediti, doviknuo je Makso bratu Franji »Ja j... Tebe i sve tvoje prijatelje, sreskog načelnika, pristava onog slovenca i žandarne, koje ako ih meni dovedeš ja ću ih sekirom saseći, ja sam komunista i ne bojim se Tebe i Tvojih prijatelja, sreskog načelnika i onog pristava slovenca, kao i žandarma, ja j... stranku u kojoj si Ti, ti i sreski načelnik skoro će te biti u lancima«, a ove reči je više puta ponavljao lupajući neprestano na vrata svoga brata.

Imenovani Tijan Makso ne priznaje da je govorio inkriminirane reči, već da je samo rekao bratu Franji da je komunista, no kako mu je krivica sa svedocima dokazana isti je uapšen i predan sreskom načelstvu u Sušaku na dalji zakonski postupak.

Prilikom vođenja prednje istrage Tijan Franjo koji je inače trgovac blaga izjavio je žand. patroli, kako je on jednom nedeljom u mesecu decembru 1933. g. došao u Delnice svojim privatnim poslom pa je u Delničkom parku video sedeti na jednoj klupi komunistu Dujmića Ivana iz Bakra, sreza Sušačkog, koji je čitao neke novine a kada je odgovorio da je došao po svom privatnom poslu ne obrazlažući kakvom. Malo iza toga došla su dva mlada gospodina lepo obučena i sela u parku na drugu klupu pokraj Dujmića, a kasnije su se ustali te združili sa Dujmićem i tada svi skupa u gornji deo parka dalje otišli. U jednom od mladića prepoznao je stolara Majnarić Stanka iz Delnica, sreza istoga, banovine Savske.

Majnarić Stanko glede sastanka sa komunistom Dujmićem u parku u Delnicama ništa ne priznaje, već navada da on prodaje skije, te da primorci kod njega često zalaze radi kupovanja istih, pa dopušta mogućnost da se je i sa Dujmićem sastao kojega da ne pozna, a niti se seća tko je drugi bio sa njime kod sastanka jer da mu se na vani svakodnevno sa svojim prijateljima sastaje, no ovo mu svedok Tijan Franjo sve pobija i u lice tvrdi da se je sa Dujmićem i trećim licem u istinu sastao i da Dujmića on (Majnarić) dobro pozna.

Komunista Dujmić Ivan ispitan po prednjem priznao je da je u mesecu decembru prošle godine išao u Delnice, ali navada da je išao kod advokata Dr. Muvrin Bože radi uputstva za rastavu braka, a ne priznaje da se u parku u Delnicama sastao sa kojim ljudima u komunističke svrhe i ako je u parku bio. Na kako imenovani živi rastavljeno sa ženom još iz vremena rata ne stoji njegovu tvrdnja da je išao k Dr. Muvrinu radi uputstva za rastavu, već naprotiv radi nekog komunističkog sastanka pošto je i dr. Muvrin opasni komunista i kao takav se i kod vlasti vodi.

U sporazumu sa sreskim načelnikom uapšen je komunista Dujmić Ivan i zadržan na stanici Krasica u pritvoru dok se svedok Tijan Franja vrati sa puta iz Gorskog kotara, da bi se dalje mogla nastaviti

istraga u ovom pravcu, no Dujmić je 28. aprila t. g. oko 3,30 časova iskoristio priliku i kroz prozor iz kasarne stanice Krasica pobjegao u pravcu Škrljeva, te do danas nije pronađen. Begstvo je izvršio usled slabog nadzora privremenog žandarma Milenković Jovana koji ga je u to vreme stražarčio odnosno čuvao.

O prednjem izvešteno je sresko načelstvo u Sušaku te se protiv Dr. Muvrina i stolara Majnarića²¹ iz Delnica istraga i dalje nastavlja od strane stanice Delnice, a za Dujmićem se traga od strane ove stanice kao i susednih koje su hitno o begstvu obavestene.«

Prednje se dostavlja, na znanje, tim, da je potraga za pobeelim komunistom Dujmićem raspisana, a privremeni žandarm Milenković, koji je dopustio da mu usled labavog vršenja službe imenovani komunista pobjegne, kao i njegov komandir stanice koji je za stražarčenje nad ovako opasnim komunistom odredio privremenog neiskusnog žandarma uzeti su na odgovornost te će se protiv istih po nadležnosti postupiti. —

Dostavljeno.

Komandantu žandarmerije i
Kr. Banskoj upravi Zagreb.

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

Kraljevska banska uprava²²
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. Pov. D. Z.
Primljeno 4./V. 1934., br. 13959

Sign. IHRPH, XVI, 1934, K XXI, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

---

²¹ O tadašnjem djelovanju Stanka Majnarića Diplomate v. u zborniku radova *Radnički pokret*, n. izd., sjećanja Josipa Brnčića, *Radnički pokret Gorskog kotara do 1941.*, str. 275 i 276, Ivana Muvrina, *Razvitak radničkog pokreta i KPJ u Delnicama i okolici 1919—1941.*, str. 288—289, i Draga Škorića, *Veza s komunistima Hrvatskog primorja*, str. 396, 397, 400 i 401. — O Boži Muvrinu u to vrijeme v. u istom Zborniku sjećanja I. Muvrina, n. dj., str. 376, D. Škorića, n. dj., str. 396 i 400, I. Dujmića, n. dj., str. 41. i Dušana Diminića, *Komunistički pokret u Hrvatskom primorju od 1931—1941*, str. 65.

²² Ovaj i svi ostali žigovi s istim riječima napisani su latinicom i ćirilicom.

2.

Zagreb, 8. V 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. Br. 889
8. maja 1934. god.
u Zagrebu

Komunistički letci
u Hreljinu pronađeni,
izveštava. —

Kr. banskoj upravi Savske banovine
(odel. za drž. zaštitu)

Vodnik Sušačkog žand. voda²³ dostavio je izveštaj sledeće sadržine:
»1. Noću 29. na 30. aprila t. g. ispisano je sa velikim štampanim slovima crno svetlom bojom na kući Kučan Franje²⁴ iz Hreljina, kbr. 415, opštine sreza Sušak, banovine savske, sledeće: »U BORBU ZA KRUH ŽIVILA SOBODA ŽIVIO 1 MAJ BUNI SE NARODE NAPRED«.

2. Noću 30. aprila na 1. maja t. g. na prijavu nekih meštana pronašla je žand. patrola na vratima seljaka Ružić Zvonka,²⁵ iz Hreljina kbr. 19., plakat, od hartije iz školskog bloka za risanje, ispisano sa crvenom tintom, na kojem je stajalo sledeće: »DOLJE KRVNIČKA JUGOSLAVIJA, DOLJE KRVNIK PEROVIĆ,²⁶ SMRT JOSIPU SILOVICU²⁷ I SVIM TRUTOVIMA U JUGOSLAVIJI, ŽIVILA HRVATSKA REPUBLIKA, NAJPRIJE MORAMO BITI SVOJI, NETREBA NAM PLEMENITE BRACE, KOJI IMADU DIVLJU ČUD, A GLAVNO NJIHOVO GESLO NOŽ I PUŠKA. ŽALI BOŽE DA MI NE PODUZMEMO ŠTO TAKVOGA PROTI NJIH, PA BI BLAŽIJE POSTUPALI SA NAMA. JUNACKA LIKA, SLAVONIJA, BOSNA DAJU PRIDJEV KRVAVA JUGOSLAVIJA. FIGURO ALEKSANDRE²⁸ TI SI SVAKIM DANOM MANJI I NESTAT ĆE TE, ŽIVILA HRVATSKA REPUBLIKA.«

3. Iste večeri pronašla je ista patrola oko 2 sata u jutro na dimnjaku kuće Grubišić Antuna iz Hreljina, kbr. 462, jednu crvenu zastavu veličine 80/40 cm. nataknutu na vinogradskom drvetu dugom 2 metra²⁹ i pričvršćena jednim kamenom.

4. Dana 1 na 2 maja t. g. po do sada neustanovljenom licu ispisano je na čošku kuće Kanjer Andre iz Hreljina kbr. 541 sa velikim štampa-

---

²³ Artur Svetlič.

²⁴ Sresko načelstvo u Sušaku ga u istražnim spisima imenuje »Dušan«.

²⁵ Sresko načelstvo u Sušaku ga u istražnim spisima imenuje »Ivan«.

²⁶ Ivo Perović, ban Savske banovine.

²⁷ Bivši ban.

²⁸ Karadorđević.

²⁹ U spisima Sreskog načelstva u Sušaku stoji da je motika bila duga dva i pol metra.

ntm slovima, crnom bojom sledeće: »DOLJE TEROR U BORBU ŽIVILA SLOBODA«. Vlasnik kuće uapšen je i predan nadležnim vlastima zašto nije odmah to prijavio vlastima.

5. Dana 3. maja t. g. vidio je đak III. građ. škole Kanjer Stanko, jednu malu crvenu zastavu na čošku kuće Čop Dragutina iz Hreljina. Ustanovljeno je da je zastavicu ispod zida sa zemlje digla Šubat Matejka neznajući o čem se radi pa ju je htjela prisvojiti sebi, ali kućevlasnik Čop u sporazumu sa ženom bacio je tu zastavicu na isto mesto gde je bila, a nije prijavio vlastima, pa su oboje supruga uhapšeni i predani nadležnoj vlasti.

Po napred navedenim delima osumnjičena su sledeća lica: Turina Milivoj, svršeni srednjoškolac; Kućan Marijan bravar; Miloš Božo radnik; Cuculić Josip bravar; Blažina Anđeo stolar; Paškvan Viktor zidar; Vukonić Antun stolar; Ružić Slavko privr. činovnik; Grubišić Venceslav želj. radnik; Kanjer Andrija radnik; Kružić Viktor radnik; Kružić Franjo radnik; Čop Dragutin radnik, Čop Ana kućanica, Kružić Stjepan stolar; Polić Romano mlađi, postolar; Polić Romano stariji, radnik; — Ova sva lica uhapšena su i nalaze se u pritvoru, od kojih kao glavni krivci označeni su: Polić Romano mlađi, Kružić Viktor, Čop Dragutin i Čop Ana, te Kanjer Andro.

Izvidi u ovom pravcu najintenzivnije se nastavljaju, pa će se rezultat naknadno izvestiti.«

Prednje se dostavlja, s molbom, na znanje. —

Dostavljeno:

Komandantu Žandarmerije i
Kr. Banskog upravi Zagreb.

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

[Peč at:] Savski žandarmerijski puk

Kraljevska banska uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. Pov. D. Z.
Primljeno 9./V 1934. br. 14503

aa Zgb 12/5 34

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, peč at.

3.

Zagreb, 14. V 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. br. 959
14. maja 1934. god.
u Zagrebu
Izveštaj o istrazi u Hreljinu. —

Kr. banskoj upravi Savske banovine
(odel. za drž. zaštitu)

Komandir Sušačke žand. čete sa Pov. Ob. br. 372 od 12. maja t. g. dostavio je izvještaj vodnika Sušačkog voda slijedeće sadržine:

»Povodom vođenja istrage po delu komunističkih napisa na dan 1 maja t. g. istragom ustanovilo se sledeće:

a) Krivci odnosno počinioci vešanja komunističke zastave na kući Sobola Franje u Hreljinu jesu Polić Romano, koji je zastavu napravio iz crvene bluze svoga brata Martina, te Šubat Luke obojica iz Hreljina, potonji sada u vojsci u Ogulinu, koji je pomenutu zastavu izvesio od 30. aprila t. g., pa drugi dan otišao u vojsku a obojica su saslušana i delo priznaju.

b) Nadpis na kući Anđela Jakovčića napisao je Jože Kučan sa plavom olovkom koju je dobio od Romana Polića, dok je Stepan Kružić držao stražu na cesti. Obojica delo priznaju.

v) Napis na kući Jure Kućana iz Hreljina napisao je isto tako Kučan Jože sa Kružić Stjepanom. Napis izvršen je uljanom bojom koju je dao Stjepan Kružić kao tišler kao i ulje.

g) Napis na kući Tome Grubišića napisao je Kučan Jože sam, kao i napis po v) ma da su dogovoreni da delo zajednički izvrše no u noći su se izgubili pa čak jedan pred drugim bežali, jer se u tami nisu prepoznali. Korpora delikti pronađeni su, a krivci delo priznaju.

d) Napis na kući Andrije Porine napisao je Joža Kučan sam, a delo priznaje.

e) Pilenje plitke u sokolani u Hreljinu u februaru 1933. god. izvršio je Jože Kučan uz pripomoć Stjepana Kružića time da su odpiračem u noći ušli u sokolanu, prepili plitku, mokrili na geografsku kartu pa zatim odpilen deo preneli u Brdo Križ gde je isti pronađen.

Osim navedenog prilikom vođenja istrage ustanovilo se sledeće:

Od meseca decembra 1933. g. postojala je grupa komunista u Hreljinu, koja se stalno sastajala i komentarisala o radu komunista u Hreljinu. Članovi te organizacije bili su Polić Romano, Stepan Kružić, Luka Šubat kao glavni vođe mladih članova organizacije, dok su ostali članovi organizacije stariji i pouzdaniji tvorili zasebnu ćeliju i saobraćavali sa mladim samo preko Cuculića Josipa glavnog vođu komunista u Hreljinu. Svi pristaše starije ćelije još detaljno nisu ustanovljeni, poznat je jedino Viktor Kružić pored spomenutog vođe Jože Kučan-Prkić koji su sa ostalim sumnjivim pritvoreni.

Mladi komuniste počeli su sa radom od prilike pred dve godine time što je Romano Polić nabavio komunističku početnicu³⁰ od neke Kate Miškotine kojoj je muž u 1918. g. zatvoren radi komunizma, zatim pušten i emigrirao u Ameriku. Polić je pročitao i dao Viktoru Kružiću

³⁰ A. Buharni — E. Preobraženski, Početnica komunizma.

koji istu nije vratio već je Romana Polića upućivao da neka čita gramatiku i matematiku, a da će o komunizmu njemu i drugovima predavati lično. Sastali su se jedanput pod galerijom na putu Hreljin—Križište i to sa Ivanom Švrljugom, Stjepanom Kružićem i Tone Milošem. Viktor Kružić čitao je početnicu i tumačio nerazumljive stvari. Drugi sastanak sa istima održan je u šumici na Bilinu (Hreljin) gdje se produljilo sa čitanjem početnice. Treći sastanak bio je na brdu Križ iznad sela Hreljin, na kojem su bili samo Viktor Kružić i Ivan Švrljuga. Viktor Kružić zbog izostanka zamerio je naročito Polić Romanu, do kojeg više nije imao poverenja, pa su ti sastanci prekinuti.

Kasnije su sastanci produljeni pod vođstvom Jože Kućana sa prisutnim Stepanom Kružićem, Polić Romanom i Dragom Švrljugom, a ovo je bilo u februaru 1933. g. tri dana pre provale u Sokolanu u Hreljinu. Prvi sastanak bio je u Gaju na kojem je Kućan Josip podučavao prisutne o ponašanju prilikom saslušanja kad budu uhapšeni. U slučaju da ih uhapsi policija imaju govoriti sa »da« i »ne«. Pred sudom trebaju govoriti da su sve optužbe plod osvete. Davani su i znaci raspoznavanja, no isti se za sada ni jedan ne seća. Drugi sastanak je bio je odmah iza prvog u kući Kućana Josipa sa istim prisutnim, gde se govorilo o tome, da se Sokolu nešto štete načini, pa je odlučeno da se plitke prepile.

Zadatak imali su izvršiti Jože Kućan i Stepan Kružić koji su istoga i izvršili. Ostali nisu bili potrebni jer se smatralo da ovo mogu napraviti samo dvojica. O tome se govorilo i na prvom sastanku, koji je trajao svega oko 20 minuta po noći oko 19 časova. Drugi sastanak bio je u vinogradu na Braničevom po danu i trajao je oko 2 sata. Tu se čitala početnica, a govorilo se i privatne stvari. Ovo je bio poslednji sastanak, jer je Kućan išao u maju 1933. u vojsku.

Čim se Kućan Josip iz vojske povratio započeto je ponovno sa radom u ćeliji sa prisutnim Kućanom Josipom, Polić Romanom, Lukom Šubatom dok je Švrljuga Drago bio u bolnici i Stepan Kružić nepoznat. Obavilo se oko pet sastanaka i to od novembra 1933. do 28. IV. 1934. g. u kući Šubata Luke. Nije se zaključivalo nikakvih akcija, čitala se početnica i neke druge komunističke knjige koje su ostale kod Šubata Luke, pa će isti o njima davati podatke čim bude došao iz Ogulina.

Na dva meseca pre prvog maja 1934. g. na sastanku govorio je Luka Šubat da bi trebalo na 1. maja nešto napraviti u što su se svi složili. Zaključili su da treba nabaviti blagovremeno štof za crvenu zastavu kako ne bi bilo kasnije nabavljanje sumnjivo. Ova nabavka bila je od početka već problematična, jer nije bilo para za to. Kasnije je Luka Šubat i Polić Romano na par dana pre 1. maja 1934. g. dogovorili za zastavu time, da će istu skrojiti Polić Romano iz bluze svog brata Martina.

Na dan 29. aprila 1934. g. išli su svi spomenuti prema Meji. Na povratku su se dogovorili i podelili uloge kod natpisa i vešanja komunističke zastave, koja su dela izvršili kako je ranije navedeno.

Za vreme istrage saznao sam iz izjava okrivljenih da se pre dve godine obavio jedan komunistički sastanak u radioni Švrljuge Ivana u Hreljinu, na kojem su bili Polić Romano, neki Josip Talan bivši krojački pomoćnik, sada navodno u Splitu, Anton Miloš i Viktor Kružić. Pošto je Polić Romano o tome sastanku dao neke izjave i Slavko Šubat koji nije komunista, to je Viktor Kružić smatrao da je sastanak izdan, pozdravio prisutne pa zatim sastanak zaključio.«

Istragu po tome još i dalje vrše i proširuju na pojedina lica vodnik Sušačkog voda sa izaslanikom sreskog načelstva podnačelnikom Žunom³¹ po uputstvima i uz suradnju komandira čete i sreskog načelnika³² u Sušaku, te se staraju o razvijanju istrage i o pronalasku komunističkih ćelija, te dalji tok istrage dostavit će se.«

Prednje se dostavlja, s molbom, na znanje, a u vezi ovostranog izvještaja Pov. Ob. br. 889 od 8 maja t. g.

Dostavljeno:

Komandantu žandarmerije i
Kr. Banskoj upravi Zagreb.

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

[Pečat:] Savski žandarmerijski puk

Kraljevska banska uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. Pov. D. Z.
Primljeno, 15/V 1934, br. 15186

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

4.

(Zagreb), 14. V 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. br. 960
14. maja 1934.
u Zagrebu
Rezultat istrage o
komunističkim organizacijama

Kr. banskoj upravi Savske banovine
(odel. za drž. zaštitu)

Komandir Sušačke žand. čete sa Pov. Obr. br. 410 od 13. maja t. g. dostavio je izveštaj vodnika Sušačkog voda sledeće sadržine:

³¹ Uroš.

³² Dragan Marković.

»U vezi izveštaja o dosadanjim rezultatima kod otkrivanja komunističke organizacije u Hreljiniu izveštavam sledeće:

Komunistička ćelija sa članovima u prvim izveštajima navedenim, u selu Hreljiniu otkrivena je, svi su krivci uhapšeni, delo priznaju, sem separatista, odnosno pristaše ustaša, Vukelića Josipa iz Hreljina koji je napisao jedan separatistički letak na dan 1. maja t. g. i koji je pobegao na Rijeku dana 7. maja t. g. Do njegovog begstva došlo je usled toga što je isti sreskom podnačelniku g. Žunu prikazan kao poverenik i koji je na zahtev potpisatog kao i agenta Šikića da se uhapsi, odbio. Svojim begstvom i tek kasnijim izjavama nekih okrivljenih utvrdilo se da je isti pisac spomenutog letka.

Daljim ispitivanjem uhapšenog komunista Jurković Marijana činovnika firme »Vakum Oil« u Zagrebu, otkrila se komunistička organizacija u Zagrebu koja se krije u sindikatu bankovnih činovnika sa sledećim članovima: Samarđića Dušana, činovnika iste firme iz Zagreba, Jačić Gavriela činovnika firme »Šel«, Brolih Viktora činovnika udružene banke. Isti prividno rade sasvim nesumnjive poslove no po izjavi o spomenutoj organizaciji kao i u društvu »Merkur« poslednje vreme izbio je kao vođa poznatih komunista Čagnjević koji ima posebni zadatak od do sada nepoznate više komunističke instancije i vođa je komunističkog sektora članova »Merkura« koji još danas vrbuje članove na svoju ruku (zelenih).

Komunistička partija u Zagrebu deli se u politički, kulturni i verovatno više ostalih sektora.

Politički sektor ima zadatak, da stvara ćeliju, a ćelije stvaraju dalje trojke. Paroli nisu komunističke izrazito socijalističke kako bi na taj način privukli više članova u ovaj pokret. Spomenuti vođe ukorili su komunista koji se pod stalnom paskom policije u Zagrebu, no istima se dokazati ništa nije moglo, a Samarđić Dušan bio je čak jedanput optužen pred sudom za zaštitu države u Beogradu, pa pušten na slobodu.

Jurković Marijan zaveden je od nekog Bergmana³³ bivšeg zastupnika »Tivar« odela u Karlovcu, pa je spomenutog prilikom zajedničkog ručka u restauraciji »Gaj« u Gajevoj ulici, dok je ista bila otvorena nagovorio, te isti pristao da bude član komunističkog komiteta sa specijalnim zadatkom da održava veze između Bergmana i Filipa Turine, odnosno Pavešić Filipa vođu i zastupnika komunističke ćelije u Kraljevici. Isti je spoznao prema komunističkom sistemu veza samo spoj sa Bergmanom i komunistima u Kraljevici sa kojima je održavao vezu te tamo bio dva puta i to na Božić 1932. i Duhove 1933. g. Oba puta

---

³³ Alfred Bergman, ilegalno ime »Lenz«, rođen je 28. XI 1901. u Visokom. Više je puta bio kažnjavan, a nakon provale krajem 1933. god. u Zagrebu Bergman odlazi u inozemstvo. U zemlju se vraća 1939. god. Ubljen je u Zagrebu 9. VII 1941. god. s Božidarom Adžijom i drugima iz logora Kereštinec.

doneo je u Kraljevicu manji broj »Proletera«³⁴ i ostalih brošura koje je ćelija u Kraljevicu predavala ćeliji u Hreljinu kod koje su i pronađeni.

Jurković Marijan delovao je i u kulturnom sektoru sindikata činovnika te tamo bio bibliotekar. On je širio komunističke ideje time, što je kupovao ljevičarsko orijentisane knjige za biblioteku, te iste prema individualnim sposobnostima pojedinaca davao na čitanje u nameri, da ustvari iz čitalaca neprimetno planove komunističke organizacije što isti priznaje.

Otkrivena komunistička ćelija u Kraljevicu pod vodstvom Filipa Turina predradnika u brodogradilištu i Pavešića Filipa kao zastupnika koji su u ćeliji kao petorica bili organizovani. Turina i Pavešić stvorili su novu ćeliju u Šmriki sa 6 članova, kojih imena nemam pri ruci, no iste sam sve uhapsio sem jednog koji se nalazi kao vojnik u Slavenskom Brodu i za kojega sam preduzeo potrebne mere da se isti stavi ovom vodu na raspolaganje za vođenje istrage. Daljnjim ispitivanjem Turina Filipa i Pavešića ustanovio sam, za komunističku ćeliju u Sušaku pod vodstvom Biondića Pavla iz Sušaka, koji je održavao veze sa organizacijom (komitetom) u Bakru koji je sastavio iz članova Dujmića, Turina Filipa, Cuculića Josipa i Biondića Pavla koji su se sastajali više puta, a najčešće u 1932. god. prestali su aktivnošću do polovine 1933. g. sa većim ili manjim intenzivnim radom sve do januara 1934. Svi navedeni su uhapšeni sem Dujmića koji se nalazi u bjegstvu na Rijeci, no isti ima u Bakru nekog studenta³⁵ nautičke škole zastupnika za kojega imam tačne podatke po njegovim kaznama, pa ću ga na taj način pronaći verovatno zajedno i sve komunističke ćelije, koje su trebale da postoje samo između studenata pomenute škole. Ovaj zadatak rešit ću još danas na licu mesta.

Ustanovljeno je isto i veza spomenutih ćelija sa Zagrebom po studentu Randić Dušanu iz Zagreba za kojim je od strane sreza Sušak na molbu potpisanog naređeno hapšenje.

Novo dobiveni podatci dostavit će se naknadno. Isleđena je i pronađena komunistička ćelija, isto i u Sušaku sa članovima Biondić Pavle, Branić Milan (kovač na Rijeci), Benjamin³⁶ (prezime nepoznato) i neki Drago³⁷ svi radnici na Delti. Po tomu dostavljeni su podatci policiji

---

³⁴ *Proleter* je počeo izlaziti u ožujku 1929. god. u inozemstvu kao organ CK KPJ; u njemu su objavljene direktive CK i ocjene o političkoj situaciji u zemlji i u svijetu, kao i mnogi članci s opisom situacije u zemlji. U *Proleteru* je, na primjer, objavljen u broju 8—9, u kolovozu 1933. godine komemorativni članak o Hreljanu Boži Vidasu, članu CK KPH pod naslovom *Božo Vidas-Vuk* (prema izdanju: *Proleter. Organ Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije 1929—1942*. Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd 1968, str. 46; usp. i Petar Strčić, *Polijski karton Božidara Vidasa*, n. dj., a u broju 6—7, kolovoz 1934, str. 14, članak *Hapšenja u Primorju*).

³⁵ Slobodan Sedlar.

³⁶ Šarinić.

³⁷ Jardas.

Sušak koja je preduzela hapšenje istih. Istraga se i dalje vodi energično. Podatci za policiju dostavljeni su preko sreza Sušak.

Prednje se dostavlja, s molbom na znanje i u vezi ovostranog izveštaja Pov. Ob. br. 959 od 14. maja t.g.

Dostavljeno:

Komandiru žandarmerije i
Kr. Banskoj Upravi Zagreb

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

[Peč at:]   Savski žandarmerijski puk

Kraljevska Banska Uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. pov. D. Z.
Primljeno 15/V 1934, br. 15187

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

5.

Hreljin, 14. V 1934.
Žandarmerijski narednik
Bokulić Gajo
14 maja 1934 godine
u Hreljinu

Predaja zaplenjenih
knjiga.—

Sreskom načelstvu
na ruke gosp. podnačelnika³⁸
u Hreljinu

Do 10 maja 1934 godine kaplaru Relić Nikoli, a u prisutnosti policijskog agenta Šikić i opšt. blagajnika Polića, pokazao je Polić Romano k. br. 458 iz Hreljina, da se na tavanu podruma radione Šubat Luke zadelano u daskama nalazi sledeći kompromitirajući materijal: Dve knjige »Početnica komunizma« 11. i 111. dio,³⁹ jedna knjiga »Razvoj nadčovjeka«, jedna knjiga »Socijalna misao i Međunarodno socijalno zakonodavstvo«, jedna knjiga »Borba zemlje reakcije i nasilja«, jedna poderana knjiga »Razvoj kapitalizma i njegova propast«, jedna

³⁸ Uroš Žun.

³⁹ V. bilj. 30.

knjiga »Komunistički signali«⁴⁰ i jedan revolver na kolo, koji nije potpunoma ispravan a i bez metaka. Ove knjige iz zadelenih dasak iznio je kaplar Relić, spomenute knjige u prisutnosti ovoga Romana Polića, koji mu je pokazao gdje se knjige nalaze. Šubat Luka vlasnik prostorijske, gdje se ovaj materijal nalazio, nije bio prisutan, kod pronalaska materijala zato, što je bio odsutan na odsluženju kadrovskog roka. —

Istoga dana u prisutnosti Polić Blaža u stanu Čop Dragutina k. br. 455 iz Hreljina pronađeno je knjiga svezak I. »Mrtva polja u Sibiriji«,⁴¹

Istoga dana u prisutnosti Polić Blaža i opštinskog redara Kružić Josipa pronašao je jednu knjigu II. deo »Mrtva polja u Sibiriji« a u stanu Kučan Petre k. br. 31 iz Hreljina što je njezin sin Dane sakrio kod nje. —

Danas 14. maja 1934 godine u sjeniku pod senom kod Kučan Danijela k. br. 13 iz Hreljina u njegovoj prisutnosti kod njega pronađeno je i to: jedna knjiga »Umovanje zdravog razuma«⁴² i jedna knjiga »dželatni beli teror na Balkanu«.⁴³

Ove četiri knjige naveden u stavu 2 — 4 vlasništvo su Kučan Danijela iz Hreljina k. broj 31. Jedna knjiga pronađena je kod Čop Dragutina, a druga kod njegove majke Kučan Petre, dočim dve knjige kako je to napred navedeno pronađene su pod sobom u njegovom sjeniku u njegovoj prisutnosti. —

Dana 13. o. mj. Miloš Pavao k. br. 20 iz Hreljina, kod preslušanja izjavio je, da imade u svom sjeniku pod senom sakrivenu jednu knjigu, koja je na označenom mjestu i pronađena, a to je knjiga »Revolucija i kontra Revolucija u Njemačkoj«.⁴⁴ —

---

⁴⁰ Vjerojatno se radi o časopisu *Signali*. Ovaj mjesečnik za literarna i kulturna pitanja uređivao je Ivan Barbačić, student s otoka Krka (O njemu usp. Petar Strčić, *Ivan Barbačić*. Priključenje Istre Federalnoj Državi Hrvatskoj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji 1943—1968, Rijeka, 1968, str. 356—357). Časopis je izlazio u Zagrebu od svibnja do listopada 1932. godine (Vojko Rajčević, *Prilog bibliografiji naprednih novina i časopisa između dva rata 1918—1941*. Putovi revolucije 3—4, Zagreb 1964, str. 541). U izdavanju su učestvovali i Leo Mates, Ivo Frol, Milutin Ivanušić i drugi, a u Primorje ga je prenosila Marija Bevanđić, dok je u raspačavanju osobito bio aktivan Slavko Cindrić (Sjećanje Barije Balen-Bevanđić, Muzej narodne revolucije u Riječi F 1/13 i Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Hrvatskog primorja, Istre i Gorskog kotara L/261).

⁴¹ Prema Optužnici na Ogulinskom procesu komunistima 1934. godine ova se publikacija zvala *Mrtva polja u Sibiriji (ili tajne ruskog carizma)*. Izašla je u nakladi Jugoslavenske radničke knjižare u Chicagu. U knjizi su opisani strahote života političkih zatvorenika u Sibiru.

⁴² Vasa Pelagić, *Umovanje čistog razuma ili šta veli arhimandrit, profesor i direktor jedne bogoslovije. — O religiji i njenim dogmama*. Budimpešta 1880. — Druga izdanja: Vršac 1911, Chicago 1913, Zagreb 1935 i 1937. godine.

⁴³ Ne znamo da li bi se ove riječi mogle odnositi na djelo Henri Barbussea, *Bijeli teror na Balkanu*, ili Alberta Londresa, *Teror na Balkanu*. Preveo A. D. Batrinski, biblioteka »Epoha«, god. 1, kolo 1, knj. 1, Zagreb 1933.

⁴⁴ Možda je to djelo Karla Marxa bilo u izdanju Socijalističke biblioteke, Beograd 1914?

Dana 11. maja 1934. godine u džepu od kaputa kod Kružić Franje Franeča pronađena je jedna knjiga i to »Seljak i Revolucija«. —

Dana 4. maja 1934. godine potpisati prigodom pretresa u prisutnosti još dva žandara i opštinskog zvaničnika Frana Kružića pronađeno je u jednom čupu na ormaru jedno pismo komunističkog sadržaja. —

Protokoli o izvršenim pretresima stanova kod pojedinih lica nalaze se u konceptu na ovoj stanici. —

Sav napred označeni pronađeni materijal predaje Vam se lično sa molbom radi dalje nadležnosti. —

(M. P.)

(Opštine Hreljin)

Komandir stanice — narednik:
Bokulić Gajo v. r.

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, prijepis, strojopis, latinica.

6.

Zagreb, 18. V 1934.

Savski žandarmerijski puk

Pov. Ob. br. 1007

18 maja 1934. god.

U ZAGREBU

Rezultat izviđaja o
otkrivanju komunističkih organizacija u
Hreljinu. —

Kr. banskoj upravi Savske banovine Zagreb
(Odelak Državne zaštite)

Komandir sušačke žandarmerijske čete pod Pov. OB br. 384 od 17. maja 1934. godine dostavio je izveštaj vodnika⁴⁵ sušačkog žandarmerijskog voda, koji se nalazi u Hreljinu, sledeće sadržine:

»U vezi izveštaja o stanju izviđaja po otkrivanju komunističkih organizacija — dostavljam sledeći izveštaj:

Prilikom otkrića komunističkih ćelija iz Kraljevice i u Sušaku, koje je do sada izvršeno, otkrivena je i komunistička organizacija u Bakru. —

U Bakru postojao je poverenik komunističke organizacije u severnom Primorju u osobi Dujmića Ivana, lučkog predradnika u Bakru, sada u bekstvu. — Imenovani je održavao veze sa Zagrebom preko kurira studenta tehnike Randića Dušana iz Zagreba, koji je češće dolazio iz Zagreba u Bakar i Sušak, te odnosio direktive i ilegalnu litera-

⁴⁵ Artur Svetlić.

туру. — Održavao je i vezu sa Biondićem Pavlom, članom komunističkog komiteta za grad Sušak i mesto Grobnik, gde je imao svojeg eksponenta u osobi Haramije Edmonda, radnika u papirnici u Sušaku. —

U Bakru je bilo sedište komunističkog komiteta za Sušak, Kraljevicu, Bakar i Hreljin. — Sastanci tog komiteta održani su oko 7 puta u vremenu od septembra 1932 godine do marta 1933 godine, kada je bio poslednji sastanak. — Članovi tog komiteta spomenuti su u ranijem izveštaju. —

Pošto je krajem 1933 godine i početkom 1934 godine Dujmić bio stalno pod paskom, to isti nije mogao vršiti neograničeno svojih funkcija, to je sebi izabrao zamenika u osobi đaka nautičke škole u Bakru Sedlar Slobodana, rodom iz sela Drnjače, sreza Petrinja, Savske banovine, — sa kojim se je Dujmić jednog dana meseca oktobra 1933 godine upoznao u jednoj kafani u Bakru. — Sedlar je od toga vremena Dujmića pri susretu na ulici pozdravljao, no ovaj mu je zabranio da ga pozdravlja, jer da je previše kompromitovan na javnom mestu, radi čega je Sedlara pozvao na jedno tajno mesto radi važnog dogovora. — Nekog dana sastao ga je na kolodvoru u Bakru i nagovarao ga, da mu bude u pomoć kod organizacije radnika kooperative u Bakru, našto je Sedlar pristao. — O komunizmu nije ništa govorio. — Pozvao ga je nekog dana da dođe na podvožnjak na sv. Kuzam, da će tamo biti sastanak radnika i da će mu predstaviti članove ove organizacije. — Sedlar je zaista došao na to mesto, gde je zatekao pet ljudi, koje mu Dujmić po imenu nije hteo predstaviti, jer da nije potrebno Sedlaru sve znati, a u koliko bude potrebno, da će se kasnije imati prilike informisati. — Sedlara pretstavio je kao njegovog zamenika za vreme dok bude odsutan na izdržavanju neke kazne u srezu Sušak. — Na tom sastanku bili su prisutni kako sam iz izjava ostalih okrivljenih ustanovio: Cuculić Josip iz Hreljina, Turina Filip iz Kraljevice, Biondić Pavle iz Sušaka, Dujmić Ivan iz Bakra, te jedan student tehnike Randić Dušan, kurir iz Zagreba. — Sastanak se održao posle podne u 15 časova i trajao je do 17 časova. — Na sastanku je svaki prisutni referisao o stanju ćelija i organizacije u svom reonu, a da nisu govorili ništa detaljno. — Ni jedan od prisutnih u Sedlara kao pijanicu i propalog studenta nije imao poverenje. — Ljutili su se na Dujmića što nije izabrao boljeg zastupnika. — Sedlar je na tim sastancima bio svega jedan puta, to izjavljuju svi okrivljeni. —

Komunizam među studentima u Bakru počeo se širiti pod uticajem Dujmića Ivana još 1932. godine kada je započeo raditi sa studentom Mažarom, sada u Banjoj Luci, za kojega se tražilo predvođenje. — Mažar radio je samo na širenju dozvoljene literature, koja je levičarsko umerena. — Studenti su sami kupovali knjige od Nolita i ostalih izdanja, čitali i komentarisali. — Mažar je otišao iz Bakra 1933 godine u maju. —

Organizaciju među studentima preuzeo je Sedlar Slobodan i Rizmondo Oskar. — Početkom rada davao je inicijativu Sedlar Slobodan, koji je stajao u vezi sa Dujmićem, dok Rizmondo Oskar nije nikada govorio sa Dujmićem, — poznavao ga je iz viđenja. — U Bakru ostvarene su sledeće ćelije:

1. Rizmondo Oskar (vođa), Logar Eduard, Deželin Rudolf,

2. Sedlar Slobodan, Zoričić Tihomir i Paladin Frane. —

Treća ćelija nije bila sastavljena, no u istu su trebali ući prema odluci Sedlara i Rizmonda, Jurišić Bude, Boris Berislav i još neki koji su se tek vrbovali i koji nisu uopšte znali da se nalaze na putu u komunističke vode. —

Radi se na dalnjem istraživanju organizacije kao i na pronalasku, novih pa će se dostaviti izveštaj po tome nakandno«.

Dostavlja se prednje u vezi izveštaja ove komande Pov. Ob. 960 od 14. maja 1934. godine s molbom radi znanja. —

Dostavljeno!

Komandantu žandarmerije i

Kr. Banskoj Upravi Zagreb, —

Zastupa komandanta,
Pomoćnik komandanta:
(potpis nečitljiv)

[Pečat:] Savski žandarmerijski puk

Kraljevska banska uprava

Savske banovine Zagreb

Upravno odeljenje II. POV. D. Z.

Primljeno 19/V 1934, br. 15837

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljnu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

7.

Zagreb, 25. V 1934.

Savski žandarmerijski puk

Pov. Ob. Br. 1079

25. maja 1934. god.

U ZAGREBU

Kr. banskoj upravi Savske banovine

(Odel. za dr. zaštitu)

Z a g r e b

Komunista Dujmić

Ivan uhapšen. —

Komandir Sušačke žand. čete sa Pov. Ob. br. 474 od 24. maja t. g. dostavio je izveštaj sledeće sadržine:

»24. ov. meseca pronađen je u jednoj napuštenoj kući u Bakru gde mu je nošena hrana, odbegli komunista Dujmić Ivan iz mesta Bakra, sreza Sušak, banovine savske, te je po organima policije u Sušaku uhapšen i sada se vodi sa istim dalje istraga po delu komunizma i komunističke afere u Hreljinu i drugim mestima.

Prikrivač istoga Anzelmo Grohovac brodarski kuhar u Bakru, također je uhapšen.«

Prednje se dostavlja, s molbom, na znanje, a u vezi ovostranog izveštaja Pov. Ob. 845 od 3. maja t.g. sa Crnićem Marjanom. — Pri polasku još je napomenuo, da će poslati

Dostavljeno:

Komandantu Žandarmerije i
Kr. Banskoj upravi Zagreb

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

[Peč at:] Savski žandarmerijski puk

Kraljevska banska uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. POV. D. Z.
Primljeno 25/V. 1934, br. 16819

Sign. IHRPH, XVI, 1934, K XXI, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

8.

Zagreb, 1. VI 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. br. 1162
1. juna 1934. god.
U ZAGREBU

Rezultat izviđaja o
otkrivanju komunističkih
ćelija u Hreljinu. —

Kraljevskoj banskoj upravi Zagreb
(Odelak državne zaštite)

Komandir sušačke žandarmerijske čete pod Pov. Ob. Br. 517 od 30. maja 1934 godine, dostavio je izveštaj vodnika 51 sušačkog žandarmerijskog voda sledeće sadržine:

»Kao pretsednik okružnog komiteta komunističke partije Jugoslavije uzet je na saslušanje Haramija Edmond, radnik iz Mavrinaca, sreza Sušak, Savske banovine, star 40 godina, koji navodi, da je do

6. januara 1929. godine, bio organizovan u bivšoj radničkoj — republikanskoj stranci u Čavlima, kao predsjednik mesnog odbora.

Polu rasturanju ove partije, pa sve do aprila 1932. godine, nije se bavio politikom, dok ga tada Dujmić Ivan i Biondić Pavao nisu nagovorili na rad o komunističkom komitetu, te ga pozvali na dan 1. maja 1932. godine, da dođe na ustanovljeni sastanak u Sv. Kuzam gdje je bio izabran za predsjednika pomenute partije. — Na istom sastanku izjavio je, da ima od ranije nekakve knjige, te je obećao iste rasturiti preko ostalih članova komiteta. — Knjige Kapitalizam, Karmarks, neku Englesku knjigu i duh komunizma, te jednu Karla Kaucko;⁴⁶ iste sadržine predao je Biondiću, a Biondić je iste oko 10. maja 1932. godine sa Timom Mijatovim preneo do pred pristanište Urinj, gdje mu je u susret došao Turina Filip i Jurković Fran sa barkom iz Kraljevice.

Haramija je na spomenutom sastanku na pitanje koliko ima članova za ćeliju u Grobinštini naveo: Jardasa Jurja (proteran u Italiju) Gregorića Frana i Mavrince Stanka; sem toga kao simpatizera naveo je i Grabara Jakova, Ladešića Nikolu. — Sa pomenutima posle sastanka komiteta nije održao tajne sastanke, već je pojedinačno obavestavao članove svoje ćelije kada ih je sreo, koji su mu svi bili verne pristalice.

Na sastancima pomenutog komiteta bio je svega tri puta i to: jedan put u Bakarcu, a dva puta u Sv. Kuzmu. Ilegalne literature nije imao, niti dobivao, jer na sastanke nije dolazio, zašto je od ostalih članova više puta ukoren.

U njegovoj ćeliji bio je najaktivniji Grabar Jakov, koji je bio najinteligentniji, te izjavljivao da će moći na Grobinštini prikupiti dovoljno članstva. Mavrince Stanko bio je pijanica i nesposoban za agitaciju, no pristao je i održavao sve komunističke pokrete.

Sa Gregorićem Franom razgovarao je više puta pred njegovom trgovinom u Orehovici; primetio da je komunist pa ga i on nagovarao da aktivno započne s radom. Isti mu je za ćeliju pridobio i Grabar Jakova, koga je jedan put uputio njemu u Mavrince. Razgovarali su i o komunizmu, no Grabar je bio vrlo oprezan i nije otvoreno hteo sa njime doći u ovoj stvari u razgovor.

Od ilegalne literature nije primio od nikoga ništa sem što je od Gregorića imao dobiti nekoliko proletera,⁴⁷ za koje se tačno ne seća da li ih je primio ili nije. Propagandu nije nikakvu vršio, jer se toga bojao, a osim toga nije imao ni vremena.

Nije organizovao ćelije u Podhumu i Kastavštini.

Gregorić Franjo pomorac, star 31. godinu, iz Gornje Orehovice izjavio je, da mu je u junu 1933. godine, doneo Ladešić Nikola, dva signala i jedan Proleter od Time Mijatova sa Sušaka. Proleter dao je na čitanje Rade Šupiću, pa ga zatim sakrio u kamenje njegovog vrta,

---

⁴⁶ Karl Marx, *Kapital*, te vjerovatno treba stajati: Engelsovu knjigu i Kautskog.

⁴⁷ V. bilj. 34.

gdje je i pronađen. Preko Ladišića i Mijatova upoznao se sa Biondićem Pavlom u Sušaku. Prvo se sastao sa Time Mijatovom na moru u barci, kuda ga je on odveo, kojom prilikom je obavješten o radu komunističke akcije u Sušaku i okolici, kada su se sa mora vratili išli su na sastanak u dvorište vile »Bačić«, u Sušaku, gde je u mraku video oko 10 prisutnih za koje ne zna imena. Nakon 15 dana Mijatov preko Rade Šupića pozvao ga na Sušak u gostionu Čabrijana, gde su se sakupili Biondić, Tima, Milan Karboljer, dva studenta i on, te skrenuli putem za Podvežicu u jedan dbun pored puta. Biondić je govorio o organizaciji, pošto je nešto šušalo, brzo su se razišli, pa mu je tada Biondić dao mašinom pisanu političku situaciju i konspiraciju.⁴⁸ Treći sastanak imao se održati na Strmici pozadi kasarne na Trsatu, ali se sa članovi nije sastao zbog toga se sastanak nije održao.

Četvrti sastanak održan je posle 15 dana u Italijanskim rovovima na Strmici, Biondić je govorio o potrebi stvaranja ćelija po tvornicama što su prisutni kao nemogućnog odbili, Gregurić je najavio, da ima kao svoje ljude Radu Šupića iz Orehovice, u Pašcu Stilinovića Romano, u Grohovu Balda Fučka. Peti sastanak je održan navodno 15 dana posle u Ritpnu kod Lokve.

Prisutni: Šarinić Benjamin, Biondić Pavao, Diminić Dušan, Gregorić Franjo. Biondić je referisao o situaciji i dao mu jedan proleter, koji je kod njega pronađen. Šesti sastanak održan je kod iste Lokve; Gregorić nije bio prisutan. Sedmi sastanak zakazat je za Sušak. Na promenadi sastali su se: Biondić, Timo Mijatović⁴⁹ i Milan Karboljer⁵⁰ otišli su do samostana koludrica na Bulevardu, gde su pod nekim drvećem održali sastanak. Biondić je govorio, da su došli neki letci, koje treba rasturati. Nije se ni jedan složio s time, pa je zbog toga nastao spor i razlaz mesnog komiteta. Tom prilikom od Biondića je dobio jedan proleter,⁵¹ koji pronađen nije, verovatno je vraćen Biondiću.

Posle rasturanja komiteta, sastanci se nisu održali sve do aprila 1934 godine. Biondić je došao Gregoriću u Orehovicu i pozvao ga na sastanak u Strmicu time, da dovede još nekoga pa je Gregorić poveo sa sobom Stilinovića Romana i Balda Fučka, te Klementa Tomića iz Svilnog, od kojih posljednji na sastanak nije došao. Na sastanku govorio je neki nepoznati iz Zagreba (neki Francišković Tunja) za kojim je raspisana potraga, o rasturanju letaka i merama predustrožnosti kod toga posla. Konkretnih zaključaka kao i na svim ostalim sastancima nije bilo. Gregorić je Biondiću istom prilikom predao 70 dinara, koje je ranije tražio na nabavku literature.

---

⁴⁸ Tekst pod naslovom »Politička situacija u Jugoslaviji i svijetu« čini se da je napisao Oskar Juranić i umnožio strojopisem. (Usp. B. Janjatović — P. Strčić, *Dva spisa državnog tužioca*, n. dj., str. 647). Tekst pod naslovom »O konspiraciji« napisao je Dušan Diminić, a umnožio ga je Oskar Juranić strojopisem (*Isto*, str. 677)

⁴⁹ Mijatov.

⁵⁰ Možda Grenko?

⁵¹ V. bilj. 34.

Isti navodi, da je održan još pre raspusta komiteta u Čavlima, jedan sastanak sa prisutnima: Stilinović Romanom, Baldom Fućak, Biondićem Pavlom i Mijatov Tomom. Pošto su Haramija i Grabar, bili odsutni, do zaključka nije došlo.

O rasturanju ilegalne literature izjavio je, da je tri proletera, koje je svega primio, dao na čitanje Grabaru, Stilinoviću, Fućku, Klementu Tomiću i Ladešiću Nikoli, koji su mu ih posle pročitavanja vratili.

Dva komada imao je zaključena ispod kažota u bašti, trećega misli da je vratio Biondiću, jer da ga je nakon školovanja imao u rukama, a sakrio ga nije. Od Klementa Tomića dobio je najnovije narodne pjesme (ilegalne)⁵² početnica Političke ekonomije I. i II. svezak⁵³ svezak dobio je od Mijatova (ilegalno) dok je knjiga: »Znamenovanje Ruske revolucije«, »Ne ubij«, što je greh« Socijalni greh«⁵⁴ dobio od Grabara Jakova, koje su knjige pronađene u gumenom zavoju u dosta slabom stanju.

Grabar priznaje, da je bio jedan put sa Haramijom na sastanku u Čavlima, gdje je govorio o pitanjima pomoraca, te da je čitao dva proletera i knjigu najnovije narodne pjesme,⁵⁵ koje je dobio od Gregorića, ne priznaje da je radio na širenju i organiziranju ćelija; bio je navodno simpatizer komunizma.

Ladešić Nikola, priznaje da je komunist a i da ga je zaveo Mijatov Timo na Sušaku, te da je čitao pomenute Proletere. Nije širio komunizam već je samo nekoliko puta održao vezu između Biondića i Mijatova u Sušaku, te Gregorića u Orehovici.

Šupić Rade priznaje sve, što je navedeno u izjavi Gregorića; smatra se komunistom.

Tomić Klement priznaje, da je čitao Proletere i da je Gregoriću dao knjigu: »Najnovije narodne pesme«.⁵⁶

Stilinović Romano priznaje, da je komunist a i da je nameravao organizirati svoju ćeliju u Pašcu, što mu nije uspelo; tako isto Baldo Fućak za Grahovo.

Stanko Mavrinac priznaje, da je čitao Proletere, i da je komunist a.

O postojanju ostalih ćelija u Grobinštini i Kastavštini, nije se moglo prikupiti dokaza ma da se na tome najintenzivnije radi.

Navedena literatura zaplenjena je i sa uhapšenim komunistima predana načelniku sreza sušačkog na dalnji postupak.«

---

⁵² Možda su to odluke VI kongresa Kominterne i XI i XII plenuma njezina Izvršnog komiteta? (Usp. B. Janjatović — P. Strčić, *Dva spisa državnog tužioca*, n. dj., str. 667).

⁵³ Možda A. Bogdanov, *Počelnica političke ekonomije u pitanjima i odgovorima*. Ispravljeno i dopunjeno izdanje, s ruskog preveo Vladimir Čopić, sv. I i II, izdanje marksističke biblioteke III, Zagreb 1924.

⁵⁴ Lev Nikolaevič Tolstoj, *Znamenovanje ruske revolucije*. Hrvatska biblioteka, sv. 465—466, Zagreb 1907, *Ne ubij!* Ista bibl., 470, 1907. i *Veliki socijalni grieh (što bi bilo najnužnije za ruski puk)*, Ista bibl., 410, 1905.

⁵⁵ V. bilješku 53.

⁵⁶ Isto.

Dostavlja se prednje u vezi izveštaja ove komande Pov. Ob. Br. 1007 od 18. maja 1934 godine, s molbom radi znanja.

Dostavljeno!

Komandantu žandarmerije i
Kr. Banskoj Upravi Zagreb.

Zastupa komandanta,
Inspektor, potpukovnik
[potpis nečitljiv]

[Peč at:] Savski žandarmerijski puk

Kraljevska banska uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. POV. D. Z.
Primljeno, 2/VI 1934, br. 18036

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, peč at.

9.

Zagreb, 4. VI 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. Br. 1200
4 juna 1934 godine
U Zagrebu

Izveštaj o komunističkim ćelijama
u Praputnjaku

Kr. banskoj upravi Zagreb
(Odelak državne zaštite)

Komandir sušačke žandarmeriske čete pod Pov. Ob. Br. 553 od 3 juna 1934 godine, dostavio je izveštaj vodnika sušačkog žandarmeriskog voda sledeće sadržine:

»Od Dujmića Ivana, prikupljenim podacima ustanovio sam, da se i u selu Praputnjaku išlo za tim, da se formira komunistička ćelija. Pre oko pola godine došao je u Praputnjak Dujmić Ivan sa Crnić Marjanom, oba iz Bakra, do Šojića Filipa mesara iz Praputnjaka, kojom prilikom je bilo govora o ustanovljenju komunističke ćelije u Praputnjaku po Šojiću Filipu, našto je pomenuti pristao, povukao u organizaciju Šarenića Božu iz Praputnjaka, no kasnije su od toga odustali.

Šojić Filip mesar iz Praputnjaka, star 47 godina, oženjen, otac troje dece, navodno nekažnjavan navodi, da je pre dve godine od prilike kad se vraćao iz Novog, navratio se u Hreljinu u gostionu Juretića,

te je njegovom stolu prišao i Dujmić Ivan i počeo sa njime govoriti o politici, naročito je propagirao komunizam. Šojić mu je potvrđivao, pa su se tako upoznali kao komunistički simpatizeri.

Nakon dva do tri meseca posle sastanka u gostioni Juretić u Hreljinu, Šojić je otišao u Bakar navodno po vino. Odmah na ulazu u Bakar kod bioskopa video je Dujmića, ali nisu ništa govorili, sem što su se pozdravili. Kad se Šojić vraćao u pravcu Meje kući, sačekao ga je ispred grada Bakra Dujmić Ivan, seo na kola i počeo govoriti o komunizmu i organizaciji ćelija, nezna tačno kako i što. Išao je u kolima do pola puta između Bakra i Meje, pa se zatim vratio u Bakar. Nije ništa govorio, da će doći njemu u Praputnjak.

Pre od prilike godinu dana, došao mu je u njegovu kuću na Praputnjak jedan nepoznati mladić (Crnić Marjan) iz Bakra, koji mu je javio, da će Dujmić tih dana doći kod Šojića na koji sastanak je Šojić pristao. Odmah drugu ili treću večer došao je Dujmić sa Crničem u Praputnjak, gde su ušli u dvorište Šojića. Dujmić je govorio, kako treba u Praputnjaku osnovati komunističku ćeliju. Šojić je pristao nato, pa na pitanje ko bi mogao biti član te ćelije, naveo je Šarinića Božu i Franciskovića Vinka posednika i graditelja. Dujmić je tražio od Šojića, da odmah dovede na sastanak i Božu Šarinića još te večeri, što je i učinjeno. — Kad je Božo došao ponovno je Dujmić objašnjavao i govorio, kako treba osnovati ćeliju i na koji način širiti komunističke ideje. — Dujmić je naredio, da Šojić Filip javi njemu u Bakar kad ćelija bude osnovana, pa je zatim otišao prekim putem skrivajući se u Bakar organizacija u selu Hreljinu, —

nekakve knjige preko Bože Šarinića toj ćeliji u Praputnjak. — Šojić Filip mu je obećao da će ga o osnivanju ćelije obavestiti u Bakar, no pošto ćeliju nije osnovao, nije se više sa Dujmićem video. —

Posle toga otišao je Šojić do Franciskovića Vinka i objasnio mu, šta je Dujmić u pogledu stvaranja komunizma u Praputnjaku od njega tražio. Francisković ga je savetovao, da to nisu dobre ideje i da je bolje da se on pridrži starog separatističkog političkog pravca, kojeg ga su se do tada obojica pridržavali. — Na osnovu ovog mišljenja Šojić je odustao od stvaranja komunističke ćelije, o čemu je izvestio i Šarinića Božu. —

Šojić dalje navodi, da mu je poznato da je Šarinić Božo od Dujmića Ivana dobio nekoliko brošura, no iste nije video, niti čitao, našto ih je Šarinić odmah Dujmiću u Bakru povratio. —

Šarinić Božo, radnik, bivši žandarm iz Praputnjaka, star 44 godine, oženjen, otac jednog deteta, navodi, da poznaje Dujmića već oko 10 godina. — Znade da je on komunista, no nije imao nikakvih veza sa njime. — U oktobru 1933 godine, od prilike došao je Dujmić i Crnić u Praputnjak u dvorište Šojića Filipa, kuda je i on pozvat. — Dujmić ga je pitao, dali se bavi politikom, pa mu je dao negativan odgovor izjavio, da se danas bave politikom i oni koji se ranije nisu time bavili. — Preporučio je, da se po izgledu Kraljevice, Šmrike i ostalih mesta, u Praputnjaku mora osnovati komunistička ćelija, što je Šarinić Božo odbio, a Šojić Filip izjavio, da ga je strah radi obrta i dece. —

Nakon dva meseca poslao mu je Dujmić preko jedne male učenice Kariolić Vere cedulju sa sadržajem:

»Dođi u Bakar ili ja dođem kod tebe u Praputnjak, našto on nije odgovorio, niti u Bakar išao.«

Nakon ponovna dva meseca iza toga poslao mu je Dujmić preko Štefana Šegulje iz Praputnjaka pet knjiga u naslovu »Biblioteka«, koje su sadržavale izvode iz političkih i drugih naših dozvoljenih novina; koje je knjige pročitao i posle 5 — 6 dana vratio izravno Dujmiću. — Franciškovića Vinka poznaje, na sa njime imao nikakvih političkih veza. —

Francišković Vinko, graditelj iz Praputnjaka, star 55 godina, nekažnjavan, izjavio je, da se ne seća da bi Šojić njega raspitivao za savet po komunističkoj politici. —

Vera Kariolić iz Praputnjaka, stara 13 godina, svršena učenica osnovne škole izjavila je, da je pre oko 8 meseci primila od Šegulje jednu cedulju i neki paket, da ga odnese Šariniću Boži, pa ga je predala Mariji Šarinić, ženi Božinoj. —

Šarinić Marija, stara 35 godina izjavila je, da je njojzi zaista Vera Kariolić donela jednu cedulju i neki paket pre od prilike pola godine, što je sve predala svome mužu, — Boži. —

Šojić Filip i Šarinić Božo uhapšeni su i sa propisanom krivičnom prijavom predani načelniku sreza sušačkog na dalji zakonski postupak. —

Dostavlja se prednje u vezi izveštaja ove komande Pov. OB. Br. 1162 od 1 juna 1934 godine s molbom radi znanja. —

Komandir pukovnik:
[potpis nečitljiv]

[Pečat:] Savski žandarmerijski puk

Dostavljeno!

Komandantu Žandarmerije i
Kr. Banskoj Upravi Zagreb. —
Kraljevska banska uprava
Savske banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. POV. D. Z.
Primljeno 6. VI 1934, br. 18689

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

10.

Zagreb, 4. VI 1934.
Savski žandarmerijski Puk
Pov. Ob. Br. 1201
4 juna 1934 godine
u Zagrebu

Otkrivanje komunističkih
ćelija u Aleksandrovu⁵⁷ i
Dobrinju. —

Kr. banskoj upravi Zagreb
(Odelak državne zaštite)

Vodnik krčkog⁵⁸ žandarmeriskog voda pod Pov. Ob. Br. 282 od 1 juna 1934 godine, dostavio je izveštaj sledeće sadržine:

»Povodom otkrivanja komunističkih ćelija u mestu Hreljinu, Bakru i Praputnjaku, poveo sam svestranu istragu u cilju otkrivanja komunističkih ćelija na teritoriji ovog voda i pronalazak komunista, te sam ustanovio sledeće:

2 augusta 1933 godine, sastao se je na parobrodu »Slavija« a na putu od Glavotoka do Krka, DIMINIĆ DUŠAN, student filozofije na zagrebačkom univerzitetu sa Franolićem Petrom (Popić) stolarom iz Aleksandrova, a na radu u Krku, te su tom prilikom ugovorili sastanak za naredni dan na Ruševinama kod Dunata u 5 časova. — Tom prilikom ponudio je Diminić, Franoliću i komunistički materijal, no ovaj ga nije smeo na parobrodu primiti, već mu je dao adresu svoga brata Franolića Jerka, podvornika krčke gimnazije i rekao mu, da njemu preda to što ima za njega i da će mu to brat predati. — Istog dana, a po pripeću u Krk, Diminić je sa još jednim mladićem studentom otišao u stan Franolića Jerka i predao mu paketić za njegovog brata Petra Franolića (Popić), te ga zamolio da mu to preda. —

3 augusta 1933. godine došao je Diminić i drugovi na određeno mesto i u ukazano vreme, te se je sastao sa Franolićem Petrom (Popić) i Franolićem Petrom (Barčin), obojica iz Aleksandrova, pa se je Franolić (Popić) odmah uputio u Krk izgovarajući se, da ima hitan posao uraditi, ostavljajući Franolića (Barčina) sa Diminićem i drugom.

Posle nekoliko izmenjenih reči, Franolić (Barčin) Diminić i drugovi produžili su put za Dobrinj preko Kornića i Krasa, te se sastali sa Barbalić Ivanom studentom filozofije na beogradskom univerzitetu. — Sastanak je izvršen u gostioni Crvića Frana u Dobrinju, te su sva trojica pretresla pitanje organizacija komunističkih ćelija na ostrvu Krku i održavanju veza. —

---

⁵⁷ U doba stare Jugoslavije Punat se zvao Aleksandrovo.

⁵⁸ Zapravo: krčkog.

Barbalić ovu akciju primio je na sebe, pa je rekao da njegova stvar kako će organizirati vezu Dobrinja sa Aleksandrovom i Dobrinja sa Kraljevicom. — Po svršenom ovom sastanku Franolić (Barčin) vratio kod Barbalića. — Odmah po dolasku u Aleksandrovo Franolić (Barčin) bacio se je na posao, te je formirao komunističku ćeliju u Aleksandrovu u koju je ušao: Franolić Petar (Popić), Galjanić Ivan, krojač i Mrakovčić Mate, pekar, svi iz Aleksandrova. —

Daljim nastojanjem i posretstvom Bonifačića Nikole studenta agronomije na zagrebačkom univerzitetu; uspeo je Franolić (Barčin) pridobiti za ovu svoju akciju Ragužina Franju, stolara iz Aleksandrova, a koji se je sastajao u Zagrebu u dva maha sa Diminić Dušanom i to prvi put 28 novembra 1933 godine, a drugi put 14 i 15 aprila 1934 godine. — Ovom prilikom Ragužina je pozivao Diminića, da od njega primi i ponese neke knjige za Franolića (Barčina), ali se je navodno Ragužin nekako ovog spasao, ali svejedno je izvršio poruku Diminića, te je na povratku za Aleksandrovo iz Zagreba svratio na Biondića Pavla i pitao ga, da li on ima što za Franolića, da mu ponese, no da ništa nije dobio. — Ipak je i pored ovog uspeha Franolić (Barčin) išao još i dalje, te je čak Ragužina privolio da mu napravi i sanduk za skrivanje komunističkog materijala, koja je Karabajić Franja (Vodopija) obukao blehom pa ga odneo preko mora na objekt Pernibu i tamo ga utrpao kamenjem na imanju svoje tašte Mrakovčić Franke. — Mesto skrivanja sanduka udaljeno od Aleksandrova od oko 3 klm., i nalazi se na ataru opštine Krk. —

Nadalje Franolić (Barčin) išao je u četiri maha u Dobrinj na sastanak sa Barbalić Ivanom i od njega tražio komunistički materijal, koga nije dobio. —

13 i 14 decembra 1933 godine, sastao se je Franolić (Barčin) sa Diminić Dušanom na Delti na Sušaku i tom prilikom dobio od njega: 1 Klasnu borbu Br. 18 iz 1932 godine,⁵⁹ 1 Proleter Br. 10 iz 1933 godine⁶⁰ i 1 primerak o konspiracijama,⁶¹ koji je pisan na pisačkoj mašini latinicom na dve stranice. — Ovaj primerak davan je od ruke do ruke na čitanje i to: Franolić Petru (Popiću), Galjaniću Ivanu i Mrakovčić Mati. — Sav ovaj materijal pronađen je 25 maja ove godine u nužniku stana Karabajića Franje, oduzet i predan sreskom načelstvu u Krku radi daljeg zakonskog postupka. —

Nadalje Franolić (Barčin)⁶² od 3 avgusta pa sve do njegovog ahapšenja, govorio je Franolić Petru (Popiću), Galjaniću Ivanu, Mrakovčiću Mati i Žicu Ivanu o bednom stanju radenika, te im preporučio stupanje u organizaciju radi borbe protivu kapitalizma tvrdeći, da bi ovo za radenike bilo dobro. — Franolić je ovim, stvorio krivicu Žicu

---

⁵⁹ *Klasna borba*, teoretski časopis CK KPJ, izlazila je legalno i povremeno od 1926—1937. u inozemstvu.

⁶⁰ V. bilj. 34.

⁶¹ V. bilj. 48.

⁶² O Petru Franoliću Barčinu v. *Punat u borbi*, n. dj., i Stipe Drpić, *Pogibija Petra Franolića Barčina*, Krčki zbornik 5, 1972, str. 186—189.

Ivanu iz zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, jer ovo žic nije prijavio nadležnoj vlasti, što je bio dužan učiniti. —

Mrakovčić Mate pored toga što je bio član komunističke ćelije u Aleksandrovu, primio se je i dužnosti prikupljanja članskog uloga, a u cilju nabavke komunističkih knjiga. —

Barbalić Ivan student filozofije na beogradskom univerzitetu, bio je glavni organizator komunističkih ćelija u Dobrinju, a bio je glavna spona između Aleksandrova i Dobrinja, pa moguće i Dobrinja i Kraljevice, — što izviđajima nije dokazano. —

Barbalić je uspeo uvući u komunističku ćeliju Kirinčić Antona, zemljoradnika iz Žestilca⁶³ i Crvić Dinka, stolara iz Dobrinja.⁶⁴ Obojica ova zadnja delomično priznaju svoje učestvovanje, no ipak se brane, da nisu dali definitivno svoj pristanak i za ulazak u komunističku organizaciju. — Dakako, da im ovo ide u prilog, jer i kada bi baš i bilo tako, morali bi Barbalića prijaviti nadležnoj vlasti, što oni nisu učinili.

Sem prednjeg, Barbalić je na svom saslušanju izjavio, da je pre polaska na univerzitet predao Kirinčić Antunu sledeće knjige i to: »Komunistički manifest«,⁶⁵ »Razvitak socijalizma od utopije do nauke«. ⁶⁶ — »Uvod u dijalektički materijalizam i istoriju socijalizma«. ⁶⁷ —

Prilikom kućnog i ličnog pretresa kod Kirinčića ove knjige nisu pronađene i Kirinčić tvrdi, da ih je pred 2 1/2 meseca spalio, ali zato su pronađene druge knjige, koje je on posedovao, a komunističkog su sadržaja. — Sve su ove knjige oduzete i predate sreskom načelstvu u Krku na dalnji zakonski postupak. —

Franolić Jerko podvornik u Krčkog gimnaziji izjavio je da je primio paketić od dva nepoznata mladića na dan 2 augusta 1933 godine, u kojima je našao 2 štampane brošure i 1 primerak komunističke partije pisan na pisačkoj mašini. — Ne tvrdi da u njemu nije bio list Proleter.⁶⁸

Nadalje izjavio je, da čim je ovaj paketić primio, da je odmah otišao kod brata Franolića Nikole, stolara iz Krka na savetovanje, te su najzad odlučili da spale sav komunistički materijal a da o tome

---

⁶³ Usp. Petar Strčić, *Antun Kirinčić-Sobotić. U povodu smrti jednog od prvih komunista otoka Krka*. Novi list, Rijeka, 6. i 7. V 1967, str. 10.

⁶⁴ Usp. Josip Polonijo — Petar Strčić, *Dinko Crvić-Sopčić*. Krčki zbornik 1, 1970, str. 519—522.

⁶⁵ Između dva svjetska rata u Jugoslaviji je rasturano nekoliko izdanja ovog poznatog djela Karla Marxa i Friedricha Engelsa. Tako npr. izdanje iz 1871. (brzotiskom Jovanovića i Pavlovića), izdanje Jugoslavenske radničke knjižare u Chicagu 1918, izdanje »Naše snage« u Zagrebu 1919, izdanje Socijalističke izdavačke knjižare »Tučović«, Beograd 1922, preveo Milorad Popović. Nismo mogli ustanoviti kojim su se izdanjem koristili komunisti u Primorju.

⁶⁶ Friedrich Engels, *Razvitak socijalizma od utopije do nauke*. Knjižara »Tučović«, zbirka Socijalistička biblioteka »Tučović«, sv. II, Beograd 1921.

⁶⁷ A. Thalheimer, *Uvod u dijalektički materijalizam*. Prijevod Milana Petrovića, Naučna biblioteka, sv. 1, Zagreb 1933.

⁶⁸ V. bilj. 34.

ne kažu svome bratu Franoliću Petru (Popić), a isto tako, da i ne prijavljuju vlastima. —

Sem prednjeg Franolić Petar (Popić) priznao je, da je i sastanke održavao u Zagrebu sa Diminić Dušanom, te da mu je Diminić obećao, da će u cilju organizovanja komunista na ostrvu Krku doći u ferijama, što je stvarno i učinio, jer su najzad i sastali se 2 augusta 1933 godine na parobrodu »Slavija«, kako je to napred navedeno. —

Napominjem, da je uhapšen i Franolić Ivan, student filozofije, a kome je bilo određeno mesto boravka u Baškoj Novoj. Ovo je učinjeno po traženju sreskog načelnika u Krku. —

U vezi sa napred izloženim, uhapšeno je svega 14 lica što iz Aleksandrova, što iz Dobrinja i svi su predati sreskom načelniku Krk, koji je naredio sprovod krivaca Predstojništvu gradske policije u Sušaku radi dalje nadležnosti.

U koliko se po ovome još što pozitivni utvrdi, dostaviću naknadno izveštaj«. —

Dostavlja se prednje s molbom radi znanja. —

Dostavljeno!

Komandantu Žandarmerije
Kr. Banskoj Upravi Zagreb. —

Komandir — pukovnik
[potpis nečitljiv]

[Peč at:] Savski žandarmerijski puk u Zagrebu

Kraljevska Banska uprava
Savske Banovine Zagreb
Upravno odeljenje II. POV. D. Z.
Primljeno, 6/VI. 1934, br. 18724.

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljinu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat.

11.

Zagreb, 28. VI 1934.
Savski žandarmerijski puk
Pov. Ob. br. 1524
28. juna 1934. god.
U Zagrebu
Rezultat izviđaja
po otkrivanju komunističkih
dostavlja

Kr. banskoj upravi Zagreb
(Odelak državne zaštite)

Komandir sušačke kandarmerijske čete pod Pov. OB. Br. 743 od 26 juna 1934 godine, dostavio je izvještaj vodnika sušačkog žandarmerijskog voda sledeće sadržine:

»24 juna 1934 godine završio sam konačni izviđaj u pogledu otkrivanja komunističkih organizacija na teritoriju svoga voda i podnosim izveštaj u sledećem:

1 maja 1934 godine od 2 časa primećena je u selu Hreljinu, Sreza Sušak, Savske banovine, u predelu Lonja na kući Kučana Valentina, komunistička crvena zastava. — Sem toga na kući Kučana Ivana, oca opštinskog načelnika primećen je jedan natpis komunističke sadržine, koji je bio još pre dolaska istražnih vlasti po vodniku ovog voda izbrisan. —

Povedenom istragom ustanovio sam, da je pomenutu zastavu izveo Šubat Luka u noći od 30. aprila na 1 maja 1934 godine. — Zastavu je sačinio Polić Romano, iz jedne crvene bluze svoga brata Marijana, koji polazi školu u Hreljinu.

Dalnjim ispitivanjem Polića Romana ustanovio sam, da je postojala u Hreljinu komunistička ćelija, od početka 1932 godine, koju je osnovao Polić Marijan time, što je počeo neprimetno agitirati za ovu partiju, te predobio kao simpatizere Cuculića Josipa stolara, Kučana Josipa File, Kružić Stjepana, Kružić Franju, Kučana Danijela, Kučana Josipa (Prpić), Paškvana Ivana, Švrljugu Ivana, Miloša Antona, Švrljugu Dragutina i Polića Tomu. — Čim je Polić Marijan krajem 1932 godine otišao u Ameriku, preuzeo je vodstvo ćelije Cuculić Josip, koji je do tada bio u odboru sokolskog društva u Hreljinu. — Cuculić je okupio prvo kod sebe Polića Marijana, Kružića Viktora i nekog Šubata Antona (u Americi), pa započeo sa akcijom, da se počne širiti među mladićima u Hreljinu, levičarska literatura, pa su pribavili nekoliko legalnih knjiga, koje su čitali. — Sastanke su držali na putu između Hreljina i Meje i Križišća u borićima pored puta neprimetno. —

Početkom juna 1932 godine, prema izjavi Polića Romana, sastali su se kod Švrljuge Ivana, postolara u Hreljinu, Kružić Viktor, Talan Ivan, Cuculić Josip i Švrljuga Drago u cilju da održe jedan sastanak, kojom prilikom je Kružić Viktor održao kratak govor o potrebi prosvetavanja seljačkog naroda, a posle nekoliko časaka zaključio je sastanak sa izjavom, da je cela organizacija izdana, našto je mislio na Polića Romana. — Polić Romano čim je ovu izjavu razumeo, radio je na tome, da dobije kod Kružića Viktora poverenje, pa mu je nekog dana, odmah zatim doneo komunističku početnicu II i III deo,⁶⁹ koju je Kružiću predao na čitanje. — Ove knjige su ostale kod Kružića Viktora, koje je čitao na sastancima sa Cuculićem Josipom, Švrljugom Dragom i Ivom, Milošem Antonom i Polićem Božom, kojih sastanaka bilo je svega do sredine 1933 godine, kada su isti prestali — oko 10 sa označenim mestom sastanka, dok se o ovoj ideji inače više puta govorilo prilikom šetnje u okolini Hreljina.

Cuculić Josip uvukao je u komunističku ćeliju i Kučana Josipa i Kružića Stjepana, obojica iz Hreljina u mesecu februaru 1932 godine. —

---

⁶⁹ V. bilj. 30.

U ovu grupu ušli su: Polić Romano i Miloš Ante, koji su svi po godinama mlađi i održavaju vezu preko Kučana Josipa (Prkića) sa Cuculićem Josipom. —

U noći od 19 na 20 februara 1933 godine, Kučan Josip i Kružić Stjepan po nagovoru Cuculića Josipa, provalili su u Sokolanu, gde su presekli sokolske ručke, a izmetima zamazali geografsku kartu i jedan hodnik. — Kučan Josip, prilikom ove istrage delo je priznao, pa su ručke pronađene u brdu pozadi sela Hreljina u jednom kamenjaru, — zatrpane kamenjem. — Ručke su predane načelniku sreza sušačkog na daljnji zakonski postupak.⁷⁰

Po prednjem stavu navedena grupa mladih komunista sastali su se svega od oko 10 puta u vremenu do 30 aprila 1934 godine na određenim skrivenim mestima, gde su po dva puta pročitali obadva dela, — početnice komunizma.⁷¹ U ovu grupu mlađih ušao je početkom 1934 godine i Šubat Luka, radnik koji je u društvu sa Polićem Romanom noću od 30 aprila na 1 maja ove godine izvesio crvenu zastavu; zatim na 1 maja ove godine pod večer otišao je na otsluženje kadrovskog roka u Ogulin, gdje je uhapšen. —

Kod Kučana Josipa pronađene su pomenute »Početnice komunizma«, sem toga 4 broja Proletera; nekoliko tegli sa farbom, koje su kao korpora delikti predati sa okrivljenima i propisanom krivičnom prijavom načelniku sreza sušačkog na dalji zakonski postupak. —

Izjavom Kučana Josipa ustanovio sam, da je isti održavao veze sa Kraljevicom preko radnika Kučana Ivana iz Kraljevice, koji mu je na nekoliko dana pre Uskrša 1934 godine, doneo iz Kraljevice 4 komada Proletera i oko 12 komada letaka sa sadržinom propagande komunističke ideje, koje je letke ispalio, dok su pomenuti Proleter i pronađeni. — Osim toga kod Šubata Luke, pronađena je još jedna stara austrijska bomba, koja je isto zaplenjena i predana srezu Sušak. —

Izjavom Kučana Ivana, ustanovio sam, da je isti pomenuti materijal primio od Pavešića Filipa, kovača iz Kraljevice. —

Pavešić Filip priznao je, da je Kučanu predao letke i izjavio, da je vođa komunista u Kraljevici Turina Filip predradnik na brodogradilištu u Kraljevici, dok mu je Pavešić bio zastupnik. —

Uhapšeni Turina Filip izjavio je, da mu je u 1931 godini po leti došao Cuculić Josip iz Hreljina i pozvao ga u Hreljin na jedan sastanak, na koji on navodno nije išao. — Posle 20 dana ponovno je došao Cuculić u Kraljevicu i izjavio mu, da će ga posetiti neki nepoznati u njegovom stanu pod lozinkom »Anić«. — Nepoznati nije došao. — Ustanovio sam, da je kao Anić trebao doći Polić Marijan iz Hreljina. — Par dana pre 1 maja 1932 godine, došao mu je ponovno Cuculić u Kraljevicu i pozvao ga na komunistički sastanak na Sv. Kuzam od Podvošnjaka, kuda je i pošao na dan 1 maja 1932 godine. Tamo je zatekao Dujmića Ivana iz Bakra, Cuculić Josipa iz Hreljina, Biondić

---

⁷⁰ Usp. B. Janjatović — P. Strčić, *Dva spisa državnog tužioca*, n. dj., str. 655—656.

⁷¹ V. bilj. 30.

Pavla iz Sušaka, te Haramiju Edmonda iz Mavrinaca, sreza Sušak. — Dujmić je držao govor u kojem je izjavio potrebu stvaranja komunističkih ćelija u severnom primorju, kritikovao je današnje političko stanje u državi; Cuculić Josip na tom sastanku izjavio je da na Hreljinu već ima svoju ćeliju. — Po nagovoru Dujmića iz prisutnih sastavljen je okružni komunistički komitet za severno primorje sa mesnim organizacijama u Kraljevici, Hreljinu, Bakru i Sušaku. — Funkcije u komitetu bile su podeljene na taj način da svaki član komiteta mora imati svoj poseban zadatak pa i pseudonim. — Kao predsednik izabran je Haramija Edmond (pseudonim nepoznat), potpredsednik i tajnik Dujmić Ivan (Drumski), blagajnik Cuculić Josip (Hreljinski), kao odbornici: Turina Filip (Oštric) i Biondić Pavle (Baroš). — Ovom sastanku prisustvovao je i tadanji maturant gimnazije u Sušaku Diminić Dušan (Skladovski) iz Sušaka, koji nije ušao u komitet, jer je u jesen te godine otišao na studije u Zagreb. — Na ovom mestu govorilo se je i o literaturi, pa je Haramija Edmond izjavio, da ima nekakve knjige još iz vremena dok je komunistička partija bila legalna, te iste obećao predati Biondiću Pavlu, što je posle par dana i učinio. — Biondić Pavle, knjige ilegalne predao je Turini Filipu iz Kraljevice i to na moru pred pristaništem Urinj, gde su sa čamcima odredili sastanak. — Pošto su ove knjige bile sasvim nečitljive i od kiše uništene, to ih je Turina predao Pavešiću Filipu na uništenje. —

Na istom mestu održana je u vremenu od 1 maja 1932 godine, pa do 7 januara 1934 godine, svega oko 10 sastanaka članova okružnog komiteta, dok su dva sastanka bila u Kraljevici. — Od ilegalne literature, na ovaj sastanak donio je Biondić Pavle iz Sušaka svega 4 puta po jedan ili dva komada Proletera, kao i legalnih brošura: »Signal«,⁷² dok je jednom isto doneo i mašinom pisani sastav: »Komunistička situacija i konspiracija«⁷³ napisano na oko 10 tabaka hartije, što je pronađeno kod Kučana Josipa u Hreljinu. Ove tabake napisao je Diminić Dušan, student iz Zagreba. —

Blagajnik komiteta Cuculić Josip, prikupio je za vrlo vreme postojanja komiteta oko 300 dinara, prostovoljnih priloga, koja suma je bila određena i predana Dujmiću Ivanu za putovanje u Delnice, gde se je radilo na organizaciji: »Pokrajinskog komunističkog komiteta«. Ove pare prikupljene su odmah u početku, pa je Dujmić Ivan, početkom 1933 godine, zaista putovao u Delnice, gde se je sastao sa advokatom dr. Muvrinom iz Delnica, preko kojega je tražio i veze sa Zagrebom. — U taj pokrajinski komitet trebali su ući »Okružni komitet iz primorja i gorskog kotara«, do kojega nije došlo. — Dujmić Ivan u pogledu veza od spomenutog advokata saznao je za nekog Škorića tipografa iz Zagreba. —

U mesecu avgustu 1933 godine, vršio se je sastanak komiteta u Bakarcu. — Tu je Biondić Pavle iz Sušaka kritikovao labavi rad Dujmića, te izdejstvovao, da se funkcije u odboru promene. — Za pred-

⁷² V. bilj. 40.

⁷³ V. bilj. 48.

sednika izabrat je Turina Filip iz Kraljevice, u odsustvu koji je trebao zameniti svršenog pravnika Juranić Oskara odsutnog u vojsci u Bileću, do njegovog povratka; kao potpredsednik izabran je Dujmić Ivan, za tajnika Cuculić Josip, a ostali članovi komiteta kao odbornici. — Na ovom sastanku bio je i student prava Diminić Dušan, koji je referisao o stanju komunističke partije u državi, kritikovao slab odnosno nikakav rad iste. — Izneo je nameru struje zagrebačkih komunista, koji su hteli, da komunističku partiju radi sadašnjih prilika raspuste, da se pridruži novom pokretu Dr. Kežmana⁷⁴ emigranta u Švajcarskoj, koji je sada prešao u komuniste. —

Druga frakcija borila se zato, da se uspostavi Hrvatska nezavisna partija, koja bi po naslovu bila separatistička, te time privlačljiva, dok bi u stvari radila u komunističkom duhu. — Diminić je dalje izneo, da bi trebalo uspostaviti Jugoslavensku komunističku partiju, pa je taj predlog od sviju članova komiteta suglasno primljen. —

Na svim sastancima bilo je govora oko organizacije i proganjanja komunističke ćelije, dok nije bilo nikakvih konkretnih akcija predviđenih. —

Početak oktobra ili novembra 1933 godine Biondić Pavle pozvao je na Sušak Turinu Filipa, na koji sastanak je Turina i došao. — Sastali su se u baru »Union«, u 12 časova. — Sa Turinom došao je na Sušak i Kučan Ivan, kao pratnja. — Prema izjavi Biondića na taj sastanak trebali su doći još dvojica, koji međutim nisu došli. — Biondić je kritikovao rad komiteta, te je izneo predlog, da se sastavi jedan novi komitet, u kojega bi ušao samo Biondić, Turina i Franolić Petar »Popić« stolar iz Aleksandrova, sreza Krkskog, Savske banovine. —

Govorilo se i o održavanju veza između Sušaka, Kraljevice i Krka, i to preko jednog mornara⁷⁵ sa parobroda »Slavija«. — Istim brodom trebao bi Franolić dolaziti na Sušak o čemu bi Biondić Turinu izveštavao pismeno ili usmeno »čamac je u redu ili nije u redu«, što bi značilo, da je Franolić došao ili nije došao, na koji poziv bi Turina trebao doći na Sušak. — Do ove veze međutim nije došlo, jer je Turina Filip bio dulje vremena u zatvoru, — a veza preko broda »Slavija«, nije nikako uspjela. — Na Veliki petak Biondić je prošao pored zatvora u srezu Sušak, gdje je Turini saopštio, da ga je pre nekoliko dana tražio u Kraljevici i nije ga našao. —

Turina Filip izjavio je, da je njegov zastupnik Pavešić Filip iz Kraljevice kao njegov zastupnik bio na sastanku komiteta svega jedanput u Bakru, a jedanput u Kraljevici, dok je Dujmićev zastupnik, neki

---

⁷⁴ Ljudevit Kežman pokrenuo je krajem 1933. godine u Baselu list *Hrvatski put* — glasilo hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta, koji je izlazio sve do 1935. godine povremeno u inozemstvu. Hrvatski nacionalni revolucionarni pokret imao je za cilj da okupi one koji su nezadovoljni režimom, u prvom redu seljake i da organizira njihovu borbu. Na čelu grupa nacionalnih revolucionara imali su biti komunisti. Usp. *Komunistički pokret*, n. dj., str. 128.

⁷⁵ August Škrokoč.

student pomorske akademije u Bakru Sedlar Slobodan bio na sastanku povrh Bakra svega jedanput.

Od ilegalne literature, koju je Biondić Pavle doneo na sastanke okružnog komiteta Turina navodi, da je Biondić u augustu 1933 godine, doneo tri primerka letaka komunističke sadržine u oči proslave 20 godišnjice ruske revolucije sa predlogom, da se isti rastura po selima, što su svi članovi jednoglasno odbili sa motivacijom, da zbog intenzivnog rada žandarmerije, ovo rasturanje nije nikako moguće i osuđeno unapred na neuspeh. — Takvih letaka Biondić je imao oko 500 primeraka koje je letke dobio od Škorića Ivana,⁷⁶ tipografa iz Zagreba, preko studentice Bevandić Marije. — Biondić se zbog toga rasrdio, osuđivao bojažljivost članova i izjavio, da će sve te letke rasturiti na Sušaku, do čega nije došlo, jer su i članovi u Sušaku rasturanje odbili, pa se tako letci nisu ni pojavili. —

U pogledu održavanja veza Turina Filip izjavljuje, da je poznavao nekog Jurkovića Marijana, činovnika Vakun Oil kompanije u Zagrebu, koji je rodom iz Kraljevice, te da mu je isti doneo u julu 1933 godine, kad je došao na osustvo, — jedan primerak: »Proletera« i nekoliko izvoda brošure: »Književnik« (legalne), pa mu je po drugi put istu količinu literature o Uskrsu 1934 godine, opet doneo. —

Jurković Marijan navodi, da je kao činovnik u Zagrebu bio organizovan u sindikatu bankovnih činovnika u Zagrebu. — Tamo se upoznao sa činovnikom iste firme Samardić Dušanom, bosancem, Janjić Gavrilom, činovnikom: »šela«, Brolih Viktorom, činovnikom Udružene banke i još nekima, kojima se imena ne sjeća, a nalaze se u upravi spomenutog bankovnog udruženja. — Isti kao funkcioneri tog društva prividno vrše društvene poslove, dok se uglavnom bave širenjem komunističke propagande i sindikalizma pod kojim vidom vrbuju i radnike. — Samardić Dušan upoznao je Jurkovića sa Bergmanom Alfredom bivšim zastupnikom: »Tivar«, odela u Karlovcu u restauraciji: »GAJ« u Zagrebu kojega je nagovorio, da održava veze između njega i primorskih mesta t.j. sa Kraljevicom. — Priznao je, da je doneo u Kraljevicu dva puta po jedan do dva: »Proletera«, — i nekoliko drugih legalnih, ali levičarskih brošura, koje je u Kraljevici predo Turini Filipu i Pavešiću Filipu, koji je materijal pronađen kod Kućana Josipa (Prkica) u Hreljinu. —

O navedenim licima komunistima dostavljen je preko policije u Sušaku poseban izveštaj Upravi policije u Zagrebu na dalnji zakonski postupak. —

U komunističkoj ćeliji Kraljevica, osim Turine i Pavešića bili su organizovani i Celer Radoslav (umro) i Pravdica Ivan (umro)⁷⁷ pa zatim Kehler Izidor, Kućan Vazmoslav i Kućan Ivan, koja se je ćelija sastajala svega dva do tri puta u porušenoj kući Depolo Ivana u Kraljevici, gdje je bilo govora o organizaciji ćelije. — Osim toga čitali su se »Proleterica«. — Kućan Vazmoslav pratio je Turinu Filipa u 1933 godini po leti

⁷⁶ Zapravo: Dragomir. V. i bilj. 21.

⁷⁷ O Celeru i Pravdici vsp. Mihael Sobolevski, *Ogulinski proces Josipu Brozu 1927*. Ogulin 1968.

dva puta na sastanak komiteta u Sv. Kuzam nad Bakrom, dok je Kučan Ivan, bio kurir između Hreljina i Kraljevice; a Kehler Izidor samo je prisustvovao pomenutim sastancima. —

Uhapšen zatim Biondić Pavle vođa komunističke ćelije u Sušaku, koji je prilikom saslušanja izjavio, da je u Sušaku postojala radnička ćelija, koju je lično ustanovio i koja se je sastojala iz radnika Mijatova Tima, Grenka Milana, Perc Marijana, Benjamina Šarinića, te dvojice studenata: Diminića Dušana i Juranića Oskara. Spomenuti radnici sastajali su se već od 1932 godine u leti više puta pred pučkom kuhinjom na Brajdici u Sušaku, gde se govorilo o načinu dobivanja potrebne literature. — Kontrolisalo se o političkim situacijama bez konkretnih zaključaka i i akcija. — Članovi ove ćelije dobili su od Biondića svega 2 do 3 komada »Proleter«, na čitanje, koje su zatim istome vratili, dok je Biondić iste predao na sastancima komiteta Dujmiću, Turini i Cuculiću, vođama pomenutih mesnih ćelija. — U pogledu veza, Biondić je izjavio, da je preko studentice Bevandić Marije i Diminića Dušana imao veze sa tipografom Škorićem Ivanom⁷⁸ iz Zagreba sa stanom Ivkančeva br. 6/III., od kojeg je preko Bavandičke dobio 500 komada letaka uoči proslave 20 godišnjice ruske revolucije. — Do rasturanja istih nije došlo, jer su svi članovi okružnog komiteta kao i mesnog komiteta protivili rasturanja istih; pa ih je navodno spalio. — Sem toga dobio je od Škorića 4 do 5 komada »Proleter«, nekoliko brošura »Signal«, i »Književnik«. — U pogledu veza sa Krkom izjavio je, da je poznao Franolića Petra stolara iz Aleksandrova, koji mu je jednom prilikom po upustvu Diminića došao na Sušak, iz Zagreba, te tražio da se uspostavi ćelija u Aleksandrovu i Sušaku odnosno veza između ovih ćelija, do koje nije došlo jer ni Biondić, ni Franolić kasnije nisu više došli u kontakt. — Franolić mu je kod spomenutog sastanka izjavio, da u Aleksandrovu i Dobrinju ima nekoliko simpatizera, koji bi mogli formirati posebni okružni komitet, ili bi se pridružili novo formiranom komitetu, kojega je Biondić prilikom sastanka sa Turinom Filipom u Sušaku, kako je navedeno, predložio. — Sa Juranićem Oskarom i Diminićem Dušanom održavao je najintimnije veze, pa je nekoliko puta obojicu i poveo sa sobom na sastanke okružnog komiteta u Sv. Kuzam, gdje su držali propagandne govore. —

Pošto su članovi komiteta u mesecu augustu 1933 godine, na sastanku u Sv. Kuzmu, odbili rasturanje navedenih letaka, to je Biondić prekinuo svaku vezu sa tim komitetom od januara 1934 godine, u kojem vremenu nije izvršen ni jedan sastanak okružnog komiteta. — Pošto Biondić nije hteo više sa komitetom dalje raditi, to je išao zatim, da u Sušaku organizuje i pojača mesni komitet, te da uhvati vezu sa Krkom, u kojem cilju je poslao studenta Diminića Dušana, početkom avgusta 1933 godine, u Krk sa zadatkom, da uspostavi vezu. — Našao je preko Mijatova Tima novog člana Gregorića Frana iz Gornje Orehovice, kojega je uveo u mesni komitet u Sušaku. —

---

⁷⁸ Zapravo: Dragomir.

Uhapsio i dalje ispitao sam Haramiju Edmonda, radnika iz Mavri-
naca, sreza Sušak, koji je bio dana 1 maja 1932 godine, izabrat za pred-
sednika okružnog komiteta u Sv. Kuzmu. — Bio je svega dva puta na
sastancima i to: jedanput kad je izabrat za predsednika, a drugi put
u Bakarcu, kada je svrgnut s položaja zbog nerada i nedolaska na
sastanke, što mu je više puta od strane komiteta ovo zamereno. — Nije
aktivno radio na ustanovljenju ćelije, već je ovaj rad prepustio Grego-
riću Franji iz Gornje Orehovice, koji je izjavio, da je u junu 1933
godine, doneo mu radnik Ladešić Nikola iz Svilnoga, dva »Signala« i
jedan »Proleter«, koje je dobio od Mijatova Tíme na Sušaku. — U istom
mesecu Mijatov lično došao je k njemu u Orehovicu kao poverenik
brošure »Literatura«, ⁷⁹ od koje mu je dao jedan izvod. — Razgovarali
su o radničkim prilikama pa ga je Mijatov odmah predobio za komu-
nistički pokret. — Vezu sa spomenutim održavao je preko radnika Šu-
pića Rade, koji ga je par dana zatim pozvao na Sušak na obalu. — Na
večer ga je poveo sa sobom na sastanak komunista, gde su se u jednoj
baraki sastali: Biondić, Grenko Milan, Benjamin Šarinić, Diminić Dušan
i diplomirani pravnik Juranić Oskar. — Na tom sastanku jedan od stu-
denata (Diminić) govorio je o političkoj situaciji pa je zatim došlo do
biranja mesnog odbora ćelije u Sušaku, koji se odbor prenovio radi
širenja spomenutih letaka. — Za predsednika izabran je Benjamin,
potpredsednika Biondić, tajnika Mijatov Timo, blagajnika Gregorić Fran-
njo. — Razišli su se bez zaključaka. — Sastanak je trajao oko 15 mi-
nuta; zatim je Gregorić pozivan po Mijatovu više puta na sastanak na
Strmicu pozadi kasarne 2 planinskog pešadijskog puka u Sušaku, —
kuda je otišao, oko pet puta u razmaku od 1 — 15 dana. — U sastan-
cima koji su započeli krajem jula 1933 godine održani su propagandni
govori u komunističkom duhu. — Naredni sastanak održao se u Sušaku
pored zgrade koludrica, te još jedan; zatim u Martinšćici sa istim pri-
sutnim, kao i na prvom sastanku. — Na ovim sastancima govorilo se o
organizaciji novih ćelija. — Biondić je već od prvog sastanka na dalje
naređivao članovima, da sastave ćelije radnika tvornice ukočenog drv-
va; tvornice papira i fabrike Pavlović, ⁸⁰ i na pristaništu među lučkim rad-
nicima, do čega nije došlo jer su članovi odbijali ovaj zadatak kao
suviše riskantan. —

Na ovom sastanku Biondić je Gregoriću predao svega tri Proletera
od kojih mu je jednoga vratio, a dva zadržao, koji su pronađeni prili-
kom pretresa kod Gregorića i predani srezu u Sušaku. — Gregorić je
dalje davao pomenute Proletere Stilinoviću Romanu glavaru sela Pašca,
opštine Grobnik, koji je istome obećao, da će stvoriti u Pašcu, posebnu
ćeliju, što učinio do danas nije, sem što je predobio kao novog člana
mesnog komiteta Fučaka Balda iz Grohova. — Pomenuta dvojica bili

---

⁷⁹ *Literatura*, časopis za nauku i umjetnost, izlazio je u Zagrebu od
1931—1933.

⁸⁰ Prva tvornica ukočenog drveta d. d., Tvornica papira Smith i Meynier
d. d. i Tvornica drvne robe i pilana Drag. Pavlović.

su prisutni na sastanku mesnog komiteta Sušak na Strmici, gdje se ih upućivalo na organizaciju ćelija po Biondiću i Mijatovu.

Gregorić je dalje pokušao da predobije za komunističku ideju još i Grabara Jakova, radnika iz Lukeži, što mu je samo delimično uspeo time, što mu je Grabar Jakov pristao da čita Proleter dok na sastanke nije hteo dolaziti. — Isto tako bili su simpatizeri i Šupić Rade, Ladašić Nikola, koji su u ovom izveštaju već pomenuti pridošao je još i Tomić Klement radnik iz Svilnoga, koji je predao Gregoriću na čitanje brošuru »Najnovije narodne pjesme«⁸¹ a koje su pronađene kod Gregorića. — Navedeni simpatizeri nisu se pozivali na sastanke komiteta; sastajali su se pod vođstvom Gregorića. —

Dalnjim ispitivanjem Gregorića i Biondića ustanovilo se, da je i na sušačkoj gimnaziji postojala đačka ćelija, koju je ustanovio u 1932 godini učenik Bir Franjo (na Rijeci) sa članovima Davidom Loretom, Pavlinić Vladimirom iz Sušaka i Radićem Mirkom iz Malinske. — Pomenuta ćelija išla je za tim, da počne izdavati đački list »Srednjoškolac«,⁸² kao javno glasilo studenata, što je međutim bilo zabranjeno, no Bir je izdao svega 4 broja tog lista u interni opticaaj u gimnaziji na Sušaku. — Kod istog lista postojala je efektivna komunistička ćelija sastojeća se iz navedenih članova, dok je list bio literarnog sadržaja. —

Na osnovu izjava Turina Franje — Dujmić Ivan u Bakru imao je nekog studenta kao zastupnika imenom Sedlar Slobodana, đak pomorske akademije u Bakru. — Isti navodi, da je zaista bio nagovoren po Dujmiću Ivanu u Bakru na saradnju u komunističkim ćelijama, na što je i pristao. —

Organizovao je komunističku ćeliju studenata pomorske akademije u Bakru u sastavu Rizmonda Oskar, Deželin Rudolf, Paladin Franje i Logar Eduarda. — Sastajali su se po prvi put u oktobru 1933 u stanu Rizmonda Oskara pod vidom da studiraju, no to su čitali prvo legalnu levičarsku literaturu, pa zatim i nekoliko Proletera, koje je Sedlar primio od Dujmića, te istome i vratio. — Rizmondo Oskar dobio je od Sedlara zadatak da stvori posebnu ćeliju, našto je od početka pristao i neprimetno udružio studente Rubenić Josipa, Šotlara Miloša, Mogina Rade, Stevana Lajkovića i Milojkovića Danislava, za koje Rizmondo kaže, da su bili simpatizeri komunističke ideje, dok im o komunizmu nije nikad govorio. —

Od ilegalne literature u Bakru nije ništa pronađeno, jer je Diminić povukao svu ilegalnu literaturu, koju je pomenutim đacima davao, — na čitanje. —

---

⁸¹ V. bilj, 52.

⁸² Izdavač ove ilegalne brošure bila je grupa srednjoškolaca povezana sa sveučilištarcima; brošura je izdana u Zagrebu u 2.000 primjeraka. Policija je zabranila raspačavanje ove brošure, a uhapsila je Josipa Brnčića, Milana Slanog i Jakova Buljana. Usp. Vojko Rajčević, *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu 1918—1941*, Zagreb 1959, str. 158; Ivan Leko, *Srednjoškolci govore*. Vjesnik, XXVII, 7263, 7264, 7266, Zagreb, 10, 11, 13. V 1967, str. 8 i 10, i *Učenička samouprava*, Zagreb 1968, str. 233—248.

Ispitivanjem Dujmića Ivana ustanovljeno je, da je i u selu Praputnjaku, sreza Sušak, ustanovio komunističku ćeliju pod vođstvom Šojata Filipa, mesara iz Praputnjaka sa kojim se svega 3 puta sastajao u leti 1933 godine; sa istim održavao je vezu preko Crnić Marijana, radnika iz Bakra. Šojić Filip predobio je za svoju ćeliju samo Šarinića Boža, radnika i bivšeg žandarma iz Praputnjaka, sa kojim se kao sused često sastajao, no odustao je od stvaranja ćelija po nagovoru Frančišković Vinka, graditelja iz Praputnjaka, koji je separatista, pa tako do stvarnog formiranja ćelije u Praputnjaku nije došlo. —

Dujmić Ivan, koji je za vreme vođenja istrage bio u begstvu, a uhvaćen 24. maja ove godine u Bakru tačno je izjavio onako kako su ostali članovi komunisti u ovom izveštaju o njemu naveli. —

Nije kod njega pronađen nikakav materijal, jer je istoga spalio čim je čuo, da je mesna organizacija u Hreljnu otkrivena. —

Ostali članovi mesnog komiteta navedenih u ovom izveštaju svi su redom priznali i potvrdili izjave svojih vođa, koji su izjave naveden u prednjem izveštaju. —

Detaljno nisu još upućeni u celokupnu organizaciju, članovi susednih mesnih odbora, pošto se oni lično nisu poznavali niti po imenu niti po prezimenu. —

Istragu po ovome delu vršio sam u sporazumu sa načelnikom sreza Sušak, predstojnikom gradske policije u Sušaku i vođnika krskog žandarmeriskog voda. —

Sva napred navedena lica predana su sreskom načelniku u Sušaku sa pronađenim materijalom. —

Dostavlja se prednje u vezi izveštaja ove komande Pov. Ob. br. 1200 od 4 jula 1934 godine, s molbom radi znanja. —

Dostavljeno!

Komandi Žandarmerije. —

Komandant pukovnik:
[potpis nečitljiv]

Kr. Banskoj Upravi Zagreb i
Upravi Policije Zagreb. —
Kraljevska Banska uprava
Savske Banovine Zagreb

Upravno odeljenje II. POV. D. Z.

Primljeno, 2. VII 1934, br. 22618

aa Zgb 4/VII 34.

Sign. IHRPH, XVI, 1934, Izveštaj i istraga o komunističkoj akciji u Hreljnu i Krku, izvornik, strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis.

Riassunto

VERBALI D'INCHIESTA DELLA GENDARMERIA DEL 1934 SUI MEMBRI E SIMPATIZZANTI DEL PCJ* NEL LITORALE CROATO

Nell' articolo vengono pubblicati i documenti relativi alle inchieste svolte dal 3 maggio al 28 giugno 1934 dalla compagnia di gendarmi di stanza nella regione più settentrionale del Litorale del Regno di Jugoslavia. Materiale originale, i rapporti inviati da organismi inferiori a quelli superiori della gendarmeria rendono evidente l'attività svolta dai comunisti e loro simpatizzanti in un periodo in cui il PCJ attraversava, nell'illegalità, momenti particolarmente difficili a causa della dittatura di terrore instaurata nel 1929 dal re Aleksandar Karađorđević. Il Partito però trovò modo di continuare la sua opera anche nelle nuove avversità. L'esposizione pubblica della bandiera rossa a Hreljin il 1. maggio 1934 fornì il pretesto per il confronto con i comunisti e loro simpatizzanti nel settentrione dell'allora Litorale croato. In quell'occasione venne effettuato un centinaio di arresti e scoperta l'intera rete dell'organizzazione con a capo il Comitato circondariale del PCJ. Nell'autunno del 1934 venne celebrato il processo contro una cinquantina di comunisti e simpatizzanti, la maggior parte dei quali condannati ai lavori forzati e al carcere duro. Il colpo sferrato dal regime non dette i risultati sperati, ai comunisti e simpatizzanti sfuggiti alle persecuzioni se ne aggiunsero altri, e ben presto nella zona, da Rijeka (Fiume) a Senj (Segna), isola di Krk (Veglia) compresa, l'organizzazione divenne più forte di quanto lo fosse stata prima degli arresti del '34.

* Partito comunista jugoslavo